

УЏБЕНИК

ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

ЗА VII РАЗРЕД

7

Билјана Синадиновска Шотаровска
Татјана Ђеоргиевска

ГРАЃАНСКО ВАСПИТАЊЕ 7, уџбеник за седми разред основног образовања
Ауторска права © 2025, Арс Ламина – публикације

Издаје
Арс Ламина, Скопје 2025.

Главни уредник
Бранка Бугариска

Уредник
Татјана Димовска-Атанасова

Автори
Билјана Синадиновска Шотаровска
Татјана Ѓеоргиевска

Превод са македонског
(„Граѓанско образование 7, учебник за седмо одделение во основно образование“, Арс Ламина 2025)
Мирјана Вељковић

Језичка редакција
Силвана Станковић

Стручна редакција
Проф. д-р Трајче Стојанов, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Факултет образовних наука
Д-р Пеце Трифуновски, наставник граѓанског васпитања у ООШ „Елида Караманди“, Битола

Графичко и техничко уређење
Арс Ламина

Дизајн
Pointer Creative Agency

Штампа
Арс Ламина, Скопје 2025.

Тираж
25

Сва права су задржана. Ниједан део ове књиге се не сме прештамповати или преносити у било каквом облику или било каквим средствима, електронским или механичким, укључујући и фотокопирање, документовање, или бити сачуван у систему ради поновног проналажења без писане сагласности издавача.

Овај уџбеник је одобрен за употребу у деветогодишњем основном образовању. Одлуком о одобравању и употреби уџбеника из наставног предмета Граѓанско васпитање за VII разред основне школе број 26-883/1 од 14.8.2025. године, Министарства образовања и науке Републике Северне Македоније

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

373.3.016:304(075.2)–163.41

СИНАДИНОВСКА Шотаровска, Билјана

Граѓанско васпитање. 7, уџбеник за седми разред основног образовања / Билјана Синадиновска Шотаровска, Татјана Ѓеоргиевска ; [превод са македонског Мирјана Вељковић]. – Скопје : Арс Ламина, 2025. – 124 стр. :

илустр. ; 27 см

Превод на делото: Граѓанско образование 7, учебник за седмо одделение во основно образование

ISBN 978-608-280-169-8

1. Ѓеоргиевска, Татјана [автор]

а) Граѓанско образование — Учебници за основни училишта

COBISS.MK-ID 66785285

САДРЖАЈ

Увод	5
------	---

Тема 1: ЕТИКА И РЕЛИГИЈА	6
---------------------------------	----------

ЕТИКА И МОРАЛ

Етика	8
Морал	12
Моралне вредности	16
Морална дилема и доношење одлука	22
Морално и неморално понашање	28
Моралне норме	34
Етички кодекс	39

РЕЛИГИЈА ДАНАС

Улога религије у животу људи	44
Јудаизам	48
Хришћанство	52
Ислам	56
Хиндуизам	60
Будизам	63
Утицај религије на формирање осећања заједништва	66
Међурелигијски дијалог и право на слободу вероисповести	69

ЗАЈЕДНИЧКИ ЕТИЧКИ ПРИНЦИПИ РЕЛИГИЈА

Заједнички етички принципи религија	72
Религије и последице њихове злоупотребе	78

СЕКУЛАРИЗАЦИЈА

Секуларизација	82
----------------	----

ТЕМА 2: ИДЕНТИТЕТ 86

ПОЈАМ ИДЕНТИТЕТА

Појам идентитета	88
Лични и групни идентитет	95

ЛИЧНИ ИДЕНТИТЕТ

Аспекти личног идентитета	100
Мултидимензионалност и развој идентитета	104
Вредности, самопоуздање и самопоштовање	108
Идентитет социјалних медија и лични идентитет	113

ГРУПНИ ИДЕНТИТЕТ

Шта је групни идентитет?	116
--------------------------	-----

Непознати појмови	122
-------------------	-----

Драги ученици,

помоћу овог уџбеника имаћете могућност да истражујете теме предвиђене наставним програмом предмета **Грађанско васпитање за V II разред**. Надамо се да ће вас уџбеник подстаћи да критички размишљате и решавате проблеме везане за важне теме из наше свакодневнице.

На почетку ћете се упознати са **етиком** као науком и оним чиме се она бави, **и моралом** који одређује људско понашање. Научићете како да бирате добро, а да одбацујете зло, како да градите моралне вредности и да доносите етичке одлуке. У непосредној вези са етиком и моралом људи су **религије**. Упознајући се са религијама открићете њихов значај у животу људи. У свим религијама које ћете упознати описана су етичка правила и принципи за изградњу осећања заједништва, културе, обичаја и традиција у различитим деловима света. Упознаћете се са хришћанством, јудаизмом, исламом, хиндуизмом и будизмом, њиховом улогом и утицајем, и њиховим основним карактеристикама, предностима и изазовима са којима се суочавају у савременим друштвима. Открићете важност религиозних права и слобода, како се оне практикују код нас и у свету. Моћи ћете се упознати преко примера са позитивним утицајима религије на миру свету, али и са негативним последицама изазваним злоупотребом религиозних ауторитета.

У другој теми, „Идентитет“ истраживаћете шта представља **лични идентитет**, како се гради кроз живот и које су карактеристике личног и групног идентитета. Даље ћете откривати шта је то мултидимензионалност идентитета и како се она развија и мења кроз живот. Стећи ћете знања о различитим врстама идентитета. Открићете шта утиче на ваш идентитет и схватићете како су самопоуздање и самопоштовање важни у формирању личног идентитета, а и каква је улога породице, вршњака и школе у обликовању идентитета.

Искрено се надамо да ће вас садржине које уџбеник нуди заинтересовати и мотивисати да истражујете и повезујете знања са темама из историје, географије, матерњег језика итд. На овај начин ћете стећи стварна и трајна знања која ће вам отворити нове хоризонте на путу вашег образовања. Најважније је да запамтите да ће свако знање, ако се посеје на добром тлу, уродити плодом.

Аутори

Тема:

**ЕТИКА И
РЕЛИГИЈА**

- • Етика и морал
- • Религија данас
- • Заједнички етички принципи религија
- • Секуларизација

ЕТИКА

За подстицај

- ▶ Шта мислиш, које особине поседује један добар човек?
- ▶ Како можемо да знамо да ли су наши поступци добри или лоши?
- ▶ Да ли сви људи разумевају добро и зло на исти начин?

Да ли могу да разликујем шта је добро, а шта зло?

Шта ћу научити?

Шта је етика.

Шта је добро, а шта зло и како да их препознам у свакодневном понашању.

Размисли и разговарај

1. Један ученик губи свој телефон идући кроз школски ходник. Ти га налазиш. Шта ћеш урадити? Образложи своју одлуку.
2. Задат вам је групни пројекат али један члан ваше групе није завршио свој задатак. Због тога ће цела група добити мање бодова за пројекат. Како ћеш поступити? Образложи своју одлуку.

Шта је етика?

Реч „етика“ увео је грчки филозоф Аристотел (384. – 322. године п.н.е.). Он је један од најученијих људи свог времена. Рођен је у Стагири, граду на Егејском Мору источно од Солуна, и у младости је посећивао школу великог филозофа Платона. Отац му је био лекар македонског краља Аминте. Краљ Филип II, Аминтин син, позвао је већ прочуведеног филозофа да буде учитељ Александру Македонском.

Аристотел је први употребио реч „етика“ да би именовао научну област коју су развили његови предходници Сократ и Платон, која је посвећена покушају да се да разуман одговор на питање како се један добар човек треба понашати. Аристотел је назвао етичким оне врлине са којима човек одабира да поступа исправно (умереност, храброст, пријатељство, штедљивост и сл.).

Етика је наука о моралу, која проучава добро и зло и правила доброг и исправног понашања међу људима. Помаже нам да разумемо шта је правилно, а шта погрешно и како да доносимо добре одлуке. Подучава нас како правилно да размишљамо, како правилно да се понашамо, да правимо добра дела и да бринемо о другима и да увек правимо само добре ствари.

Етика је твој путоказ у животу. Она ти показује који је пут исправан – испуњен добрим поступцима, а који пут треба да избегаваш – поступци који некога могу повредити.

Примени знање

Замисли живот људи без путоказа (етике).

Опиши како ће то утицати на односе у друштву, школи и кући.

Процени да ли би желео/ла да живиш у таквом свету и објасни зашто.

Открио/ла сам!

Знање које стичемо учећи етику може да утиче на нас. Оно може да усмерава наше понашање ка прављењу доброг и да нам указује како би требало правилно да се понашамо према другим људима.

Основне етичке категорије

Основне категорије у етици су добро и зло. Они су основни принципи етици. Њима се мере поступци људи. Погледом ка добром, његовим избором и праћењем ствара се правилан живот, људска срећа или највећа корист за највећи број људи.

Добро је сваки поступак који доприноси благостању, срећи или развоју сваког човека појединачно, али и друштва као целине.

Зло је сваки поступак који изазива штету, неправду или патњу. Лоша дела могу да произађу из себичности, неразмишљања или непоштовања других. Зло је негација доброг, отргавање од њега и израз негативних тежњи. То је основни елемент лошег деловања, снага за понижавање и повређивање људи.

Активности

Процени који од наведених примера упућују на добро, а који на зло?

- 1) Помоћ људима и животињама у невољи.
- 2) Ширење лажних информација да би се некоме нанела штета.
- 3) Намерно повређивање нечијих осећања или физички напад.
- 4) Подела знања са онима којима је потребна подршка.

Зашто је етика важна?

Етика говори о људском познавању доброг и зла и људском деловању које прати добро, а избегава зло. Она је темељ живљења у породици, школи и заједници. Етика је важна због тога што нам помаже да се слажемо са другима, да се понашамо праведно према људима и да направимо свет бољим местом за живљење. Пратећи етичке принципе градимо поверење и поштовање у наши заједницама.

Открио/ла сам!

Етика је наука која проучава правила доброг и правилног понашања међу људима. Она нам помаже да разумемо шта је правилно, а шта погрешно и како да доносимо добре одлуке. Етика је наука за коју је добро дело главни циљ.

Етичка ризница

Животни циљ за свакога увек је исти: да напредује у добром.

— Лав Толстој, руски писац

Активности

1) Прочитај и одговори на питања.

Ученик Горан био је део фудбалске екипе. Једног дана његов саученик Дејан затражио је да се укључи у игру, али је Горан одлучио да му не дозволи. Разлог је био то што му је други ученик обећао услугу уколико спречи Дејана да учествује. Горан је осећао да његов поступак није правилан, због тога што је знао да сви саученици треба да имају једнаке могућности за учешће у играма.

- a) Да ли је Горан поступио етички правилно? Објасни свој одговор.
- b) Зашто се Горан осетио лоше због тога што није дозволио Дејану да игра?
- v) Како би се Дејан осећао када би дознао зашто га је Горан намерно спречио да учествује у игри?
- г) Да ли је боље да се Горан руководи обећањима која добија од осталих ученика или да поступа према принципима праведности? Објасни!

2) Круг идеја

Поделите се у мале групе. Користећи методу интерактивног учења „Круг идеја“, искажите своје мишљење и дајте предлоге о добру и злу. Затим нацртајте постере на посебним листовима папира који ће приказати ваше мишљење и идеје о томе шта је за вас добро, а шта зло. На крају објасните садржину вашег постера.

Провера знања

1. Шта је етика?
2. Зашто се Аристотел сматра важним филозофом у етици?
3. Уколико твој друг каже нешто неистинито да би избегао казну, што ћеш урадити?
4. Према теби, да ли је лошије да кажеш лаж или издаш тајну? Објасни.
5. Процени, да ли добро може бити зло и обрнуто, дали зло може бити добро?
6. Састави причу у којој ћеш приказати борбу између доброг и зла и нацртај сцену из приче. Затим прочитај причу пред својим пријатељима и заједно разговарајте о ономе што вам се допало у њој.

МОРАЛ

За поттик

Марко ти није друг, прети ти и често краде твоју ужину. Видиш га како узима тест из математике из наставниковог кабинета. Он те опажа и нуди ти тест, да га заједно решите и добијете добре оцене без труда.

- Шта мислиш о Марковом поступку?
- Како ћеш ти поступити? Да ли ћеш га пријавити код наставника или ћеш прихватити његов предлог? Објасни свој одговор.

Што ћу помислити и рећи кад чујем реч „морал“?

Шта ћу научити?

Шта је морал и у чему се разликује од етике.

Шта је морал?

Софи:

Здраво, ја сам овде да ти помогнем да разумеш шта је морал. Морал је као водич у живот.

Етос:

Тако је! Бити добронамеран, бринути о другима, понашати се поштено, то је морал!

Морал је скуп неписаних правила понашања људи, а како смо претходно поменули, наука која проучава морал је етика.

Морал подразумева жељено понашање и цени се у свим деловима света. Моралан човек зна да његова дела неће повредити никога и да му његово понашање даје осећање достојанства и задовољства. Он постоји у људском друштву још од најранијих времена, када су људи живели у првобитним заједницама. Са животом у заједници настала је и потреба да се личне потребе усагласе са потребима других. Због тога су се трудили да пронађу правила за то како треба да се понашамо једни према другима.

Морал је исти у свим друштвима, религијама и историјским епохама. Оно што се сматрало моралним у једном периоду или друштву, може да не буде вредновано као такво у другом периоду или друштву. Ипак, постоје неке универзалне вредности које су се увек поштовале, без разлике на место или религију. То је све оно што је добро, достојно, људско и хумано.

Моралност није ограничена само на једну област у људском животу; она утиче на све међуљудске односе; према себи, другима, животињама, природи и свему ономе које је повезано са активностима човека.

Открио/ла сам!

Морал представља окуп вредности и правила који нам помажу да разликујемо правилно понашање од погрешног. Део је нашег карактера и културе и често је утемељен у породичним, друштвеним и религијским учењима.

Морално је људско понашање које прати и поштује **добро**, а осуђује и избегава **зло**! Морално је и оно што је за похвалу, а неморално је оно што се осјеђује негативно и одбацује се.

Етика је теоретска наука (размишљање о правилима). Морал се односи на практичну примену и деловање (праћење тих правила у животу).

Етика, значи, истражује оне људске намере и радње које се могу мерити као **добре** или **лоше** (зле) – добре се прате и извршавају, а зле се критикују и избегавају. Етика је наука о моралу.

Примени знање

Прочитај одломак из бајке „Звездани дечак“ Оскара Вајлда. Обрати пажњу на то како се дечак понаша у причи.

Али лепота је била његова несрећа, јер је постао охол, суров и себичан дечак. Дрвосечину децу, као и сву осталу сеоску децу, презирао је, говорећи да су она ниског порекла, док је он изнад њих, јер води порекло од звезде. Стао је да господари њима по својој вољи и називао их је својим слугама. Није имао сажаљења према сиротињи, слепима, богаљима и другим несрећницима, него их је гађао каменицама, терао их натраг на друм и забрањивао им да просе. Нико, сем можда оних најпрезренијих, није се враћао у то село да проси. Као да је био заљубљен у своју лепоту, он се ругао немоћним и ружним људима и исмевао их. Волео је само себе, и лети кад није било ни поветарца, лежао је над базеном у манастирском врту гледајући дивну слику свога лица у непокретној води и задовољно се смејао уживајући у сопственој лепоти.

- Шта мислиш о понашању Звезданог дечака према другим људима?
- Да ли би прихватио пријатеља са таквим понашањем према другима?
- Опиши супротне карактеристике понашања Звезданог дечака.

Етичка ризница

Немачки песник Хајнрих Хајне (1797 – 1856) тврдио је:

„Морал је ум срца“.

Провера знања

1. Шта је морал? Објасни својим речима.
2. Шта значи исказ „Морал је скуп неписаних правила“? Објасни.
3. Наведи пример из свог живота када си показао/ла морално понашање.
4. Да ли људи треба да буду добри чак и када им то не доноси личну корист? Објасни свој одговор.
5. Осмисли ситуацију у којој мораш да изабереш између добијања нечега за себе и помагања другима. Како би се понашао и зашто?

Препорука

Ако твој саученик са Дауновим синдромом испусти ужину, можеш да му помогнеш, да му је додаш и да му се насмејеш. Та мала доброта може да му улепша дан.

Мила увек долази у школу у старој одећи и нема мобилни телефон. Неки ученици су јој се потсмевали, али Ивона им је рекла: „Није важно какву одећу имаш, већ какав си човек“. Ускоро је Мила одушевила све својим радом и идејом за пројекат из географије.

- Дали је у реду да некога судимо према изгледу?
- Шта је важније – изглед или карактер?

МОРАЛНЕ ВРЕДНОСТИ

За подстицај

На великом одмору Марија је приметила да јој другарица Сандра седи сама и изгледа тужно. Уместо да остане са другим другарицама које су разговарале о новој серији, пришла је Сандри и упитала је да ли је све у реду и да ли жели друштво.

- ▶ Да ли је Марија поступила правилно?
- ▶ Како бисте ви поступили у оваквој ситуацији?
- ▶ Зашто је важно да показујемо бригу и пажњу ка другима?

Шта те наводи да поступаш морално у различитим ситуацијама?

Шта ћу научити?

Шта су моралне вредности.

Зашто су нам потребне и као их примењујемо у свакодневном животу.

Вредности за једну личност представљају нешто нарочито важно у њеном животу и утичу на њено понашање. То су одређене идеје и ставови преко којих људи задовољавају своје интересе. Вредности могу бити материјалне и моралне.

Материјалне вредности укључују различите предмете, имовину и новац који су потребни човеку да би задовољио своје потребе.

Моралне вредности представљају основу понашања човека и служе као смернице за његове поступке. То су основна веровања и принципи који нам помажу да разликујемо шта је правилно, а шта погрешно, шта је добро, а шта лоше. На пример, искреност, поштовање, одговорност и праведност, део су моралних вредности које нас воде у свакодневном животу.

Сваки човек може да има различите вредности будући да оне зависе од породице, школе, културе и околине у којој растемо. Оно што је важно за једног човека можда неће бити толико значајно за другог. Оне утичу на наше мисли, поступке и одлуке, водећи нас кроз живот. Обухватају карактерне особине, понашање и начин живота. Моралне вредности учимо још од малена – од наших родитеља, наставника и пријатеља. Оне нам помажу да изградимо добар карактер и постанемо одговорни и поштени људи.

- А) Шта мислиш, како су ове моралне вредности важне за међуљудске односе?
- Б) Предложи моралне вредности које би требало додати овом цвету.

Размисли!

У разред је стигао нови ученик по имену Бесим, који користи колица за кретање. Неки ученици нису знали како да му приступе, а Сара је предложила да му помогну да стигне до његовог места, док се Марко понудио да га испрати до школске библиотеке. Током времена, Бесим је учествовао у свим активностима разреда.

Питања за дискусију

- Како се Бесим осећао?
- Које моралне вредности су показали његови саученици?
- Како сви можемо да осигурамо једнаке могућности?

1. Скромност и поштење

Скромност нам помаже да не будемо охоли и да ценимо свој положај, а да се притом не уздижемо изнад осталих.

ПРИМЕР: Када постигнеш успех, важно је да се не уобразиш, да се не хвалишеш, већ да будеш захвалан/на.

Поштење подразумева да говориш истину, да не лажеш, не вараш и не крадеш. То је једна од најважнијих вредности у животу због тога што гради поверење између људи. Поштење показује да смо одговорни за своје поступке.

ПРИМЕР: Матеј је одабрао производе у продавници и отишао да плати. Кад је стигао на касу, приметио је да му продавац није наплатио неке од производа које је ставио у корпу. Матеј је одмах рекао продавцу: „Извините, али заборавили сте да ми наплатите неке производе“.

2. Једнакост и праведност

Једнакост подразумева да сви људи, без разлике одакле долазе и колико се разликују, треба да имају једнаке могућности, права и обавезе. Једнакост је када сви добијају исто.

ПРИМЕР: Замисли да се сви ученици играју на школском игралишту. Ако неки ученици добију квалитетније лопте, а други користе старе и покидане, то не би било фер. Сви ученици, без разлике одакле долазе или какви су њихови услови кући, имају право да се играју са истим лоптама, на истом игралишту и под истим правилима. Ово важи и за права људи. Ако неки људи имају веће могућности само зато што припадају одређеној групи, а други немају исте могућности, то није једнакост.

Праведност значи да дајеш једнаке могућности свима, и да притом не будеш пристрасан/на. Али, праведност не значи само једнакост, већ и обезбеђивање праведних услова за свакога, према његовим/њеним индивидуалним потребама. Важно је да нико не буде искључен због својих разлика.

Размисли и разговарај

Радите у паровима. Анализирајте дате слике и разговарајте:

- По чему се разликују ове две слике?
- На којој слици је приказана једнакост, а на којој праведност? Објасните одговор.
- Да ли у овом случају једнакост према сво троје има позитиван исход за све? Објасните одговор.
- Према исходима на двема сликама, да ли сматрате да је понекад боље да победи праведност на рачун једнакости? Објасните одговор.

3. Доследност

Доследност значи да се придржавамо одређених правила, принципа или понашања без одступања. Она се односи на постојаност и логичку повезаност мисли, поступака или одлука.

ПРИМЕР: Ако наставник оцењује свеученике према истим правилима, он је доследан. Ако увек испуњаваш своја обећања, показујеш доследност.

4. Хуманост

Хуманост је способност и спремност да се покаже брига, саосећање и солидарност са другим људима, нарочито са онима који имају потребе. Она укључује понашање према другима са љубављу, разумевањем и подршком када им је потребно.

ПРИМЕР: У једној основној школи ученици седмог разреда организовали су акцију за донирање пакетића болесној деци. Уз помоћ наставника сакупили су играчке, књиге, топле чарапе и колаче, спаковане са поруком подршке.

5. Поштовање и емпатија

Поштовање је када се према другима понашаш са учтивошћу, разумевањем и праведношћу. То укључује препознавање свачије вредности, без разлике на њихово порекло или веровање.

Емпатија је способност да се разумеју и поделе туђа осећања. То значи да се „ставиш у њихову кожу“ и да замислиш како би они могли да се осећају.

Моралне вредности у људском понашању често се упоређују са компасом.

Шта мислиш, зашто је направљено ово упоређење?

Зашто су важни поштовање и емпатија?

Кад показујеш поштовање и емпатију, градиш поверење, решаваш конфликте мирним путем и ствараш јаче односе. Ови квалитети нам помажу да разумемо међусобне разлике и да заједно радимо у хармонији.

Препорука

- Твој друг у школи је у инвалидским колицима. Не гледај у њега чудно и не додируј колица без дозволе, са њим разговарај као са сваким другим. На тај начин ћеш показати правилан однос и поштовање.
- Ако друг са сметњама у говору покушава нешто да ти каже, чекај стрпљиво, насмеши се и покушај да га разумеш. Не прекидај га и не одлази.

Моралне вредности појединца формирају се под утицајем средине.

Добар модел могу да ти буду чланови породице, наставници и други људи у заједници. Када се одушевљаваш неке због његове доброте, искрености и праведности, покушај да размислиш шта га прави добрим моделом и како можеш да пратиш његов пример у властитом животу.

Открио/ла сам!

Моралне вредности су оно што вреди или ваља према човековом етичком опредељењу. Оне му помажу да изабере и прати добро, са циљем да се направе искрене, веродостојне, праведне процене и односи у свакодневном животу. Оне су основна веровања и циљеви за које човек мисли да су исправни, допадају му се, потребни су му и прати их у животу.

Етичка ризница

Звездано небо изнад мене
и морални закон у мени.

— Имануел Кант (1724 – 1804)

Препорука

- Ако си случајно узео пенкало које припада твој другу са аутизмом, кажи истину и врати га, чак и ако он то није приметио.

Активности

1) Прича о новом ученику

„У Милин разред је дошао нови ученик, Артем, који само што се доселио из друге земље. Артем је био стидљив и није говорио много током одмора. Неки ученици су шапутали о њему, дајући коментаре о његовом акценту и различитом начину одевања. Мила је ово приметила и осетила је да такво понашање према Артему није у реду. Током ручка одлучила је да седне до њега. Упитала га је о његовом омиљеном хобију и поделила неколико смешних прича о њиховој школи. Ускоро су им се придружили и други саученици па је Артем почео да се осећа боље. Током времена, постао је део групе захваљујући Милиној спремности да осети Артемову ситуацију.“

Питања за дискусију

- Које моралне вредности препознајеш у Милиним поступцима?
- Шта је могло да се деси да се Мила понашала као и други ученици?
- Да ли си некада дао/ла подршку некоме ко се осећао усамљеним? Објасни како си се осећао/ла након тога.

Активности

2) Круг емпатије

Корак 1: Поделите се у мале групе од по 4-5 ученика.

Корак 2: Прочитајте причу:

„Никола је дошао на игралиште да игра фудбал са друговима, али када је видео Марка, ново дете, како седи сам, стао је. Размислио је, а затим му пришао: 'Хоћеш да се играмо?' – питао је Никола.

„Не знам како“ признао је Марко. Николини другови су се насмејали, али се он сетио како је и сам био нервозан пре него што је научио добро да игра. 'Научићу те ја', рекао је Марку. Убрзо је Марко постао одличан играч. Једног дана док се враћао са фудбала видео је девојчицу како носи тежак ранац. Потрчао је и узео јој ранац да јој помогне. Касније је девојчица поделила свој ручак са другом који је заборавио новац за ужину. Тако су се добра дела надовезивала једно на друго.“

Корак 3: Разговарајте у групи а затим напишите каква је осећања прича изазвала код сваког члана ваше групе. Објасните у групама како бисте поступили када би били у Николиној улози.

Корак 4: Разговарајте о томе како се осећате када вас други саслушају, разумеју и прихвате? Како се осећате када се то не деси.

Корак 5: Саставите причу о добром делу које сте урадили, а које је било подстакнуто нечијом добротом ка вама.

Провера знања

1. Које су најважније моралне вредности за тебе?
2. Како може да се објасни појам „скромност“ у свакодневном животу?
3. Зашто је важно да будемо искрени у комуникацији са другима?
4. Да ли други могу да имају поверење у тебе ако не говориш истину?
5. Објасни користи за грађане ако закон важи исто за све.
6. Како ти својим поступцима можеш да промовишеш моралне вредности у својој средини?

Препорука

- Ако са другом који има тешкоће и коме треба више времена играте игру, покажи стрпљење и допусти му то. То је праведно, због тога што праведност значи да свако добије оно што му је потребно да би могао да успе.

МОРАЛНА ДИЛЕМА И ДОНОШЕЊЕ ОДЛУКА

За поттик

- ▶ Шта ако твој најбољи друг уради нешто погрешно?
- ▶ Како ћеш поступити?
- ▶ Изнеси своје аргументе о донешеној одлуци.

Да ли је важније да се придржаваш правила или да помогнеш свом другу, уколико се ове две ствари не слажу?

Шта ћу научити?

Шта је морална дилема и зашто се тешко решава.

Које чиниоце треба узети у обзир приликом покушаја да решимо моралну дилему.

Размисли и разговарај

Ема је најбоља спортисткиња у њеном комшилуку и много воли да се пење по дрвећу. Једног дана је пала са дрвета, али није се повредила. Али, њен отац је видео како пада и био је веома забринут.

Рекао је Еми: „Обећај да се више никада нећеш пењати на дрвеће“. Ема је обећала и у знак договора руковала се са оцем.

Истог поподнева је срела своје другарице. Сашка, њена најбоља другарица, веома је забринута. Њена мала маца се попела на дрво и боји се да сиђе. Нешто мора одмах да се уради пре него што маца падне са дрвета. Свако дете зна да је Ема најбоља спортисткиња па је Сашка замолила да спаси њену мацу.

„Молим те Ема, спаси моју мацу“. Али Ема се сећа обећања које је дала оцу.

Шта мислиш, шта треба Ема да уради?

Доношење одлука

Сваког дана доносимо различите одлуке. Неки избори су веома једноставни и лаки, док други могу да буду тешки и да захтевају дуже размишљање. Неке одлуке могу да имају моралне последице – то значи да треба да размислимо шта је правилно а шта није. Лаки избори су они који немају велике последице и зависе од наших личних жеља.

На пример, да ли да гледаш филм или да читаш књигу, да се упишеш на кошарку или на одбојку. Тешки избори захтевају више размишљања, због тога што могу да утичу на нас или на друге људе. На пример: да кажеш истину, иако неко може да се наљути; да пријавиш некога који је урадио нешто лоше, чак и ако ти је близак.

Моралне вредности су водиља етичког одлучивања и доношења одлука.

Открио/ла сам!

Вредности заузимају кључну улогу у етичкој димензији нашег живота, оне су водиља у нашем одлучивању и деловању, критеријум према коме доносимо одлуке.

Замисли да си у лавиринту и испред тебе стоје две путање. Обе воде до излаза, али свака путања има своје предности и недостатке. Ти треба да одлучиш који пут да изабереш, а та одлука може да има велики утицај на тебе и на друге. У животу ћеш се често сусретати са ситуацијама где ћеш морати да направиш избор између различитих опција, које нису увек једноставне. Неке од ових ситуација се називају **моралним дилемама**.

Моралне дилеме су ситуације у којима није лако да се одлучи шта је правилно, због тога што сваки избор носи и позитивне и негативне последице. На пример, можеш да се нађеш у ситуацији у којој треба да изабереш између поштења и пријатељста – да ли да кажеш наставнику да је твој друг преписивао на тесту или да га заштитиш, иако знаш да то није фер?

Активности

МОРАЛНА ДИЛЕМА

Ви сте капетан брода који тоне на отвореном мору. Последњи чамац за спасавање може да прими само осморо људи, а заједно са вама вас је десет људи које треба спасити: пензионисани лекар, трудна жена, млад брачни пар, 12-годишње дете, наставница, механичар, војник и бескућник који се шверцовао на броду. Имате пет минута да одлучите којих осморо људи ће се попети у чамац.

Активности

Рад у групи

Ваш задатак је да одлучите којих осморо људи ће се попети у чамац, знајући да ће двоје остати на броду. Време за одлуку је ограничено на пет минута. Свака група дискутује и доноси одлуку у оквиру пет минута, а затим презентује своју одлуку пред разредом.

Након презентације одлука, следи отворена дискусија заснована на следећим питањима.

- На основу којих критеријума сте одлучили?
- Да ли су донешене одлуке правилне или погрешне? Зашто?
- Које моралне вредности су поштоване у донешеној одлуци?
- Које моралне вредности су занемарене?
- Какве моралне дилеме покреће овај сценарио?
- Које моралне вредности су супротстављене приликом одлучивања?

Открио/ла сам!

Моралне дилеме су оложене ситуације у којима морамо да донесемо одлуке које нису увек лаке и јасне. У животу ћемо се често суочавати са ситуацијама где ћемо морати да изаберемо између различитих моралних вредности и принципа. Доншеће ових одлука захтева размисљање, одговорност и пажњу. Важно је да разуме-мо да код моралних дилема не постоје јединствени или универзални одговори и да одлуке увек зависе од конкретних околности и вредности које поседујемо и које су нам важне.

Етичка ризница

„Понекад морамо да жртвујемо једно добро да бисмо сачува-ли друго, веће добро.“

— Виктор Иго

„Платон ми је драг, али ми је дража истина.“

— Аристотел

Решавање моралних дилема

Када се суочавамо са моралним дилемама, важно је да пажљиво размислимо пре него што донесемо неку одлуку. Прати ове кораке:

Корак 1: Разјасни ситуацију

- Шта се тачно дешава?
- Који је проблем?
- Који су могући избори које имаш?

Корак 2: Размисли шта је важно

- Шта је најважније за тебе у овој ситуацији?
- Како ће твоја одлука утицати на тебе и на друге?
- Да ли би је твоји родитељи или пријатељи одобрили?

Корак 3: Пронађи различита решења

- Размисли о свим могућим начинима како можеш да решиш дилему.

Корак 4: Упоредивање добрих и лоших страна

- За сваку од могућности, разгледај позитивне и негативне последице.
- Одстрани она решења која су превише ризична или неправедна.

Корак 5: Размисли о последицама

- Шта би могло да се деси уколико изабереш сваку од могућности?
- Како ће то утицати на тебе и на друге на кратак и дуг рок?

Корак 6: Донеси одлуку

- Изабери решење које ти изгледа најбоље према свим анализама.

Корак 7: Преузми акцију

- Спроведи своју одлуку на најбољи могући начин.

Корак 8: Провери да ли је твоја одлука била добра

- Да ли је резултат оно што си очекивао/ла?
- Да ли треба нешто да измениш убудуће?

Активности

Осмисли моралну дилему коју твоји другови треба да покушају да реше руководећи се горенаведеним корацима.

Примени знање

Формирајте две групе (група 1 и група 2) и протумачите горенаведену Аристотелову мисао и организујте дебату на тему:

„Истина је важнија од пријатељства“.

(Троје ученика се бирају као судије).

Групата 1 ће да брани став да је **Истина важнија од пријатељства**.

Групата 2 ће да брани став да је **Пријатељство важније од истине**.

ТОК ДЕБАТЕ

Уводни говори (по 1-2 минуте)

- Група 1 објашњава зашто подржава идеју.
- Група 2 објашњава зашто се не слаже.

Главни аргументи (по 2-3 минуте)

- Свака група презентује два до три јака аргумента са примерима.
- Треба да буду јасни и логични.

Противаргументи (по 2 минуте)

- Свака група пажљиво слуша и затим одговара на противникове аргументе.
- Циљ е да се покаже зашто аргументи друге стране нису довољно снажни.

Закључни говори (по 1-2 минуте)

- Свака група понавља своје најважније аргументе.
- Покушај да се убеди публика или судија.

Гласање и евалуација

- Судије одлучују која група има боље аргументе.
- Сви добијају кратку повратну информацију о свом наступу.

САВЕТИ ЗА УСПЕШНУ ДЕБАТУ

- Говорите јасно и смирено.
- Користите примере из свакодневног живота.
- Поштујте противника – без викања и увреда.
- Пажљиво слушајте и брзо размишљајте.

Провера знања

1. Које су разлике између лаких и тешких одлука?
2. Опиши шта ти служи као основа у доношењу тешких одлука приликом моралних дилема.
3. Изабери једну од ситуација са моралним дилемама и анализирај је користећи кораке за доношење одлука.
4. Како би анализирао/ла процес доношења одлука у вашој групи за избор осморо људи за чамац? Који фактори су били најважнији у вашој одлуци и како су они утицали на коначан избор?
5. Да ли би сви људи донели исте одлуке са истим моралним дилемама? Објасни свој став.
6. Осмисли сценарио у коме мораш да бираш између личне користи и добра групе. Запиши своје решење.

МОРАЛНО И НЕМОРАЛНО ПОНАШАЊЕ

За подстицај

- ▶ Шта мислиш, да ли је увек лако бити моралан?
- ▶ Како ћеш реаговати у ситуацији кад неко поступа неморално?

Како се разликује морално од неморалног понашања?

Шта ћу научити?

Како могу да разликујем морално и неморално понашање према правилима о добром и лошем.

Шта карактерише личности које су поштене и праведне.

Размисли и разговарај

Етос ти одлично додаје лопту и имаш идеалну шансу да постигнеш гол. Приликом удара ка голу, лопта те удара у руку и завршава у мрежи.

Судија не опажа ништа, противнички играчи не реагују, а твој тим слави.

Саиграчи ти честитају, трибине навијају – али ти знаш шта се стварно десило.

- а) Како ћеш поступити?
- б) Које ће бити последице твог поступка?
- в) Шта мислиш, која би била морална одлука у овој ситуацији?

Етичка ризница

Какав је човек, такав му је и избор.

— Македонска народна пословица.

Шта је морално и неморално понашање?

Моралне вредности служе као смернице за понашање и поступање и помажу нам да знамо како да се понашамо и да донесемо правилне одлуке. Ако покажеш доброту, искреност, поштовање, људи ће хтети да буду поред тебе, због тога што твоја дела доносе срећу и хармонију.

Морал је начин на који поступамо у различитим ситуацијама. Да бисмо рекли да је нека личност морална или да има морално понашање, посматрамо њене поступке, размишљања и понашање. Ако су они у складу са прихваћеним вредностима у друштву, тада кажемо да је та личност морална. Моралан је онај који се води према моралним вредностима, прави добра дела за себе и друге и никоме не наноси зло. Са етичким и моралним својствима личности, изражава се однос ка себи и другим људима, заједници, послу, природи, моралним и културним вредностима.

На пример: Ако особа брине о свом здрављу, образовању и развоју, показује одговорност и самопоштовање; ако неко помаже старијим особама да пређу улицу или подржава пријатеља у тешким тренуцима, показује емпатију и доброту; учешћем у волонтерским акцијама или помагањем сиромашнима показује одговорност ка друштву; човек који штеди воду, сади дрвеће и не загађује је, показује своју еколошку свест. Морална одговорност значи да је особа спремна да поштује морална правила, може да предвиди последице својих поступака и настоји да спречи могуће негативне последице. Свако добро дело је морално ако је почињено на правилан (моралан) начин. Важно је не само оно што радимо, већ и како то радимо. Не смемо лоше да поступамо да бисмо постигли добре резултате због тога што тада и само дело престаје да буде добро.

Морално понашање се темељи на етичким принципима као што су поштење, праведност, поштовање и одговорност. То укључује поступке који су у складу са друштвеним и етичким нормама, као што је помагање другима, одржавање дате речи и показивање емпатије.

Супротно томе, **неморално понашање** крши ове принципе. Ово може да укључи лажи, превару, непоштовање осталих и себичност. Такво понашање често води ка неповерењу, конфликтима и негативним последицама у друштву. На пример: неко ко намерно штети природним лепотама или загађује околину показује непоштовање природе; ако неко вређа друге због њихових вредности или традиције, то показује нетолеранцију; бацање отпадака на улицу и непоштовање закона показује недговорност.

Етички принципи су водич за разликовање правилног од погрешног и играју кључну улогу у изградњи праведног и хармоничног друштва.

Размисли и разговарај

Размислите о доле датој шеми „Неморална дела“.

Радећи у паровима, разговарајте о питању:

Зашто су ови поступци неморални?

У својим свескама креирајте групу насловљену „Морална дела“.

Активности

Поделите се у шест група.

Свака група добија по једну од следећих ситуација: преписивање писменог рада, проналажење изгубљеног новчаника, дељење увреда на социјалним мрежама, тајно брање воћки из суседовог дворишта, скривање колеге који је украо новац из фирме, крађа чоколаде из продавнице.

Три групе треба да смисле и прикажу како би изгледало морално понашање у „њиховој“ ситуацији, а преостале три групе треба да смисле и прикажу како би изгледало неморално понашање у „њиховој“ ситуацији.

- свака група презентује урађено, а добровољци из других група образлажу како би изгледало обрнуто понашање у истој ситуацији (ако група презентује морално понашање, остали дају примере неморалног и обрнуто.)
- Дискутујте које моралне вредности предводе морално понашање.

Морално понашање се заснива на поштовању етичких принципа као што су поштење, праведност, одговорност, брига за друге. Сваки избор који правиш има утицаја не само на тебе већ и на људе око тебе.

Пре него што делујеш, упитај се:

Како ће се други осећати? Да ли ће им то помоћи или нанети штету?

Открио/ла сам!

Морално понашање значи да правимо добра дела – да будемо искрени, праведни, да поштујемо друге људе и бринемо о њима. Супротно томе, **неморално понашање** укључује непоштење, неправду, непоштовање и себичност. Наше понашање је овеукупност наших поступака. Морално понашање је кључно за стварање добрих односа и здравог друштва.

Шта је интегритет?

Замисли да увек кад нешто радиш, одлучујеш да будеш искрен, поштен и да поступаш морално правилно, чак и кад те нико не гледа. То је **интегритет**! Личности које живе са интегритетом увек су посвећене истини и правди. Оне се никад не колебају да праве истинске ствари, без обзира на околности.

Како се особа са интегритетом разликује од оне без њега?

Особа са интегритетом ће увек бити искрена и придржавати се моралних и етичких принципа. На пример, ако нађе изгубљени телефон, потрудиће се да га враги власнику, а не да га задржи за себе. С друге стране, личност без интегритета може да манипулише са ситуацијама ради личне користи, иако зна да то није правилно.

„Стално и најважније животно питање јесте: 'Шта радиш за друге'“?

Мартин Лутер Кинг

„Оно о чему размишљаш, то и постајеш“.

Махатма Ганди

„Да вратимо мир, не треба нам оружје и бомбе. Треба нам љубав и саосећање“.

Мајка Тереза

Пример интегритета

Човеку који ради на великом пројекту у компанији нуди се могућност да направи превару да би постигао брз резултат и унапређење, али зна да ће то бити против правила и етике његове компаније. Иако понуђена опција може да му донесе брзе резултате, одлучује да остане доследан правилима и да ради поштено. Преузима одговорност за своје понашање и држи се принципа истине. Интегритет је уграђен у одговорност за своје поступке и доследност у етичким одлукама. То значи доношење одлука које су у сагласности са моралним принципима, чак и кад је то тешко.

Историјске личности које су показале интегритет:

- **Махатма Ганди**, вођа индијског покрета за независност и борац за људска права, није се отказивао својих принципа мира и правде, залажући се за ненасилну борбу.
- **Мартин Лутер Кинг**, амерички свештеник и борац за грађанка права, пример како да се боримо за једнакост, чак и када то значи суочавање са великим изазовима и ризицима.
- **Мајка Тереза**, хуманисткиња и добитница Нобелове награде за мир, посветила је свој живот помагању најсиромашнијима и болеснима, без обзира на сопствене тешкоће, показујући љубав и пожртвованост.

Личности којима се дивимо могу да нам буду пример за моралне одлуке. То могу да буду чланови породице, наставници или људи из заједнице.

Који поступак некога чини добрим примером моралног понашања?

Како можете да следите његов пример у сопственом животу?

Активности

1. Интегритет у школском животу

Дате ситуације треба да буду написане свака на посебном листићу.

- 1) Ученик А преписује домаћи задатак од свог друга и предаје га наставнику као свој.
- 2) Ученик Б шири лажне гласине о другом ученику из свог разреда да би стекао популарност међу ученицима.
- 3) Ученик В је наставник одредио да учествује у групном пројекту из предмета Природне науке, али иако не учествује у раду, на крају се потписује као да је и он допринео пројекту.
- 4) Ученик Г не дозвољава саученику да игра фудбал са групом због тога што му је други ученик обећао услугу ако то уради.
- 5) Ученик Д лаже родитеље да је на тесту добио 5 да би му дозволили да иде код друга на рођендан.
- 6) Ученик Ђ преписује домаћи задатак са интернета и предаје га као да га је сам саставио.
- 7) Ученик Е позајмљује књигу од саученика, али је губи, а пред другима тврди да је вратио.
- 8) Ученик Ж налази новчаник који је испао другом ученику и присваја га након што се уверио да га нико није видео.
- 9) Ученик З најчешће касни на сусрете са друговима и увек измишља разлоге и обећава да ће следећи пут доћи на време.

Поделите се у девет група. Свака група извлачи по један листић. Свака група треба да утврди које моралне вредности нису поштоване и које од горенаведених карактеристика интегритета недостају код ученика описаног у „њиховој“ ситуацији, а затим да смисле и опишу и другу ситуацију из школског живота у којој неки ученик манифестује недостатак друге карактеристике интегритета. Након представљања онога што је урађено испред целог разреда, водите отворену дискусију по питањима:

- а) Које људе сматрамо моралнима – оне са интегритетом или оне без интегритета? Зашто?
- б) Зашто је важно да људи имају интегритет? Како интегритет утиче на углед људи?
- в) Како интегритет утиче на међуљудске односе и пријатељство између људи? Који су изазови у одржавању интегритета у данашњем друштву?

2) Примени знање

Поделите се у парове и израдите захтеве према следећој ситуацији:

Видите како група ученика задиркује вашег саученика. Смеју се његовој одећи и исмевају га. Како ћете поступити у овој ситуацији?

- а) Разговарајте међусобно о томе шта сматрате да је исправно урадити у оваквој ситуацији. Да ли треба да станете у одбрану вашег саученика? Да ли треба да се прикључите исмевању зато што вам изгледа забавно?
- б) Након дискусије запишите поступке које би предузели и објасните зашто? Да ли би реаговали? Да ли би отишли? Да ли би покушали да помогнете саученику да се осећа боље?
- в) Како мислите да би ваши поступци могли да утичу на вашег саученика и на групу која га задиркује? Какве би биле последице уколико нико не предузме ништа?

Открио/ла сам!

Личности са интегритетом имају већи углед. Веома често су изложени изазовима који доводе у питање доследно поштовање моралних вредности. Неопходно је да знају како успешно да одоле негативним утицајима.

Провера знања

1. Шта је морално понашање?
2. Како интегритет утиче на одлуке које доносимо?
3. Како ћеш поступити уколико на улици пронађеш изгубљеног пса?
4. Која је разлика између личности са интегритетом и личности без интегритета?
5. Да ли сматраш да постоје ситуације у којима је оправдано користити неморална средства да би се постигло морално дело? Образложи свој став конкретним примерима.
6. Дизајнирај постер који промовише моралне вредности и објашњава значај интегритета.

МОРАЛНЕ НОРМЕ

- ▶ Шта би се десило када би сваки ученик у школи радио шта хоће?
- ▶ Шта ограничава његово понашање?

За поттик

Зашто треба да постоје правила у школи?

Шта ћу научити?

Шта су моралне норме и како се разликују од закона које је држава прописала.

Размисли и разговарај

Размисли о томе како се понашаш са својим пријатељима, породицом и наставницима.

Ако увек говориш истину, помажеш другима и показујеш поштовање, онда пратиш моралне норме.

Које су последице када не пратиш моралне норме?

Правила у заједницама

Људи у друштву теже ка остваривању својих циљева: да стекну образовање, нађу посао, зараде средства за живот, да се забаве, да се успостави ред. Будући да живимо и радимо у заједници, окружени смо другим људима и треба да пазимо на друге и узмемо у обзир њихове потребе. На супрот томе, ако сви радимо шта хоћемо, сметаћемо једни другима, међусобно ћемо нанети штету и нећемо постићи заједничке циљеве.

Да би се избегла таква ситуација, људи у свакој заједници имају правила према којима се морају понашати. Свака заједница има правила која се односе на све њене чланове.

Правила у заједницама постављају људи, и они их морају поштовати. Ако сматрају да правила која су успостављена нису добра или неопходна, **могу да их промене.**

Правила могу бити **писана** или **неписана**.

Долазите на време, односно пре него што почне филм да не бисте сметали другима који га већ гледају а треба да устану да бисте ви стигли на своје место.

Шта су моралне норме?

Да бисмо увек могли да поступамо на прави начин, потребна су нам морална правила која се називају моралним нормама.

Моралне норме су неписана правила која нам помажу да одлучимо шта је исправно, а шта погрешно. Засноване су на моралним вредностима као што су поштење, доброта и поштовање. Ове норме нису записане као закони, али обликују наше понашање.

Норма значи захтев, заповест о томе шта се мора урадити, а шта треба одбацити у нашем понашању или у друштву. Моралним нормама се налаже шта треба урадити, као, на пример, „Помози, не повређуј!“, „Поштуј природу и не уништавај је!“

У породици, школи и на другим јавним местима постоје многа правила која нису написана. Сустрећемо их док одрастамо (нека касније), прихватимо их као своја и покушавамо да поступамо према њима. Она одређују како да се понашамо прикладно према другим људима или на јавним местима (на пример, у позоришту, спортским објектима, код лекара итд.). Понекад нам ова правила саопштавају натписи или налепнице, на пример, у јавном превозу: људи треба да уступе своја места особама са инвалидитетом, старијим особама и трудницама.

Морална правила могу се и мењати у зависности од духа времена у коме постоје (на пример, у прошлости девојчицама није било дозвољено да иду у школу, данас се образују у већем броју земаља).

Најчешће ова правила одрасли преносе усмено на млађе и децу. Деца уче ова правила посебно у периоду одрастања када осазнавају последице свог понашања према другима у заједници. Ова правила важе чак и без писаних и званично донетих прописа или закона. Одређене моралне норме су и законски забрањене, као што су поступци насиља, крађа имовине и слично. Моралне норме се стварају на основу изабраних вредности.

Активности

1) Поделите се у пет група. Размислите и креирајте 5-7 правила за одговарајуће понашање у датој ситуацији.

Група 1: „Спортско такмичење“

Група 2: „Позориште“

Група 3: „Школска екскурзија“

Група 4: „Јавни превоз“

Група 5: „Систематски преглед“

а) Презентујте правила и разговарајте о томе шта се дешава ако их се неко не придржава.

б) Дискутујте која од ових моралних правила треба да постану писани закони.

Моралне норме и закони

Моралне норме и закони су повезани, али нису исти. Закони су званична писана правила која доноси власт, а ако их прекршиш, постоје последице попут новчаних или других врсти казни. Многа важна правила записана су у разним документима који се називају, на пример, прописи, статuti, кућни ред, закон.

Ова правила предлаже одређена заједница људи или представници те заједнице. Обично их прихвата група овлашћених људи (на пример, школски одбор, одбор власника, министар, скупштина).

Писана правила обавезују возаче и све учеснике у саобраћају како да се понашају.

С друге стране, **моралне норме** се не спроводе законом, то су неписана правила, али друштво очекује од људи да их се придржавају. На пример: морална норма је помоћи старијој особи да пређе улицу. Ако то не урадиш, нећеш бити ухапшен, али људи могу да те сматрају безобзирним и неморалним. Моралне норме су кроз историју најчешће постајале законска правила. На пример, морална норма и законско правило је да се не краде, онај који краде крши и моралне вредности и закон, тада ће имати правне последице и моралну осуду.

Закони су најважнија писана правила у земљи која подједнако важе за све грађане. Доносе их посланици у Скупштини. Закони прописују: како треба да поступамо, која права и дужности имамо, како функционишу институције, како се распоређују средства за заједничке потребе, као, на пример, чишћење улица, здравство, образовање.

Запослени који раде у угоститељским објектима за припрему хране морају да поступају како је наведено у хигијенским прописима.

БОНТОН

Бонтон су правила о томе како да се понашамо на правилан начин у различитим ситуацијама: за трпезаријским столом, на различитим местима, у институцијама, са различитим људима. Људи такође мењају ова правила током времена.

Открио/ла сам!

Моралне Норме помажу у стварању доброг друштва у коме људи имају међусобно поверење и поштују једни друге. Иако нису увек наметнуте законом, њихово праћење нас чини бољим појединцима и помаже нам да живимо у слози и миру са другима.

Етичка ризница

„Ради оно што хоћеш да други раде теби“.

„Не ради оно што не желиш да други раде теби“.

– Златно правило етике

Активности

Формирајте две групе (група 1 и група 2) и организујте дебату на тему:

„Да ли све моралне норме треба да постану закони?“ (три ученика се бирају као судије).

Група 1 ће бранити став да **све моралне норме треба да буду законски прописане.**

Група 2 ће бранити став да **све моралне норме не морају да буду закони.**

Ток дебате:

Уводни говори и (по 1-2 минуте);

- Група 1 објашњава зашто подржава идеју.
- Група 2 објашњава зашто се не слаже.

Главни аргументи (по 2-3 минуте);

- Свака група представља два до три јака аргумента са примерима.
- Треба да буду јасни и логични.

Контрааргументи (по 2 минуте);

- Свака група пажљиво слуша и затим одговара на аргументе групе која их презентује.

Закључни говори (по 1-2 минуте);

- Свака група понавља своје најважније аргументе.
- Покушава да се убеди публика или судија.

Гласање и евалуација.

- Судије одлучују која група има боље аргументе.
- Сви добијају кратку повратну информацију о свом наступу.

У школским просторијама је забрањено психичко и физичко насиље.

Шта је психичко насиље?

То је насилно понашање, понижавање, исмевање, или изазивање узнемирености другој особи на други начин.

Провера знања

1. Шта представљају моралне норме?
2. Како се регулишу односи међу људима у друштву?
3. Да ли треба да се поштују морална правила? Објасни зашто?
4. Које су последице за све ако се не поштују моралне или законске норме?
5. Зашто су неке моралне норме у прошлости биле препрека напретку жена?
6. Спроведи истраживање о моралним нормама које штите људска права.

ЕТИЧКИ КОДЕКС

За подстицај

- ▶ Шта треба да садржи етички кодекс?
- ▶ Да ли сматраш да сви ученици и наставници поштују Етички кодекс школе? Зашто да/не?
- ▶ Истражи Хипократову заклетву, како она помаже лекарима да буду поштени и брижљиви према својим пацијентима?

Да ли је постојала ситуација у којој си морао/ла да донесеш одлуку на основу неког етичког кодекса?

Да ли си се осећао/ла под притиском када си поступио/ла према правилу у том кодексу?

Шта ћу научити?

Која је улога етичких кодекса у различитим професијама.

Размисли и разговарај

Поделите се у парове. Замислите да сте у школи и видите ученика како крши школско правило, на пример, трчи кроз ходнике или не оставља мобилни телефон у кутију/органIZER и игра своју омиљену игру током часа.

- а) Шта треба да урадите? Разговарај са другом из разреда поред себе о томе шта треба предузети.
- б) Да ли бисте подсетили ученика на правило? Да ли бисте га пријавили наставнику?
- в) Запишите свој одговор и објасните зашто је важно да се следе школска правила.

Шта је етички кодекс?

Етички принципи захтевају од људи да се уздрже од неетичког понашања, као што су лагање, оговарање, крађа, насиље, превара и друге сличне радње. Поред тога, они подстичу врлине као што су искреност, саосећање, лојалност и поштовање људских права. Ови стандарди се примењују на све сфере живота и често се називају кодексима понашања.

Кодекси су принципи и вредности који усмеравају људе или организације у њиховом понашању. Постоје специфични етички кодекси за различите професије, као што су здравствени радници, новинари, наставници, научници и пословна заједница. Такође постоје и кодекси понашања за ученике у школама, који садрже правила која сваки ученик треба да зна и примењује.

Открио/ла сам!

Етички кодекс је налик приручнику за правилно понашање. Садржи правила и смернице које нам говоре како да се понашамо у различитим ситуацијама да бисмо били поштени, поштовани и одговорни. То је скуп принципа, правила и смерница који дефинишу морално понашање чланова неке професије или заједнице. То је документ који објашњава шта је прихватљиво, а шта није у вези са професионалним обавезама и одговорностима.

КОДЕКС

ПОНАШАЊА УЧЕНИКА

Ученик је дужан да долази на наставу на време и редовно;

Ученик је дужан да води рачуна о школском простору и имовини;

Ученик је дужан да води рачуна о хигијени у школи и непосредној околини;

У школи ученик треба да буде савестан, одговоран, са дужним поштовањем према свима;

Ученици треба да долазе у школу уредни.

На часовима ученик треба пажљиво да слуша и да своје школске обавезе извршава на време и у потпуности...

Активности

- 1) Поделите се у групе. Размотрите кодекс ваше школе и изаберите део кодекса који ћете анализирати.

На пример, један део може да се односи на **дисциплину**, други део на **поштовање права**, а трећи на **међусобну сарадњу**. Затим, размислите и одговорите на следећа питања:

- а) Зашто су ова правила важна?
- б) На које начине ова правила доприносе бољој атмосфери и безбедности у школи?
- в) Које могуће последице могу настати ако се ова правила не поштују?
- г) Представите своје закључке осталим ученицима. Разговарајте о томе како се одређена правила могу применити у школи и размотрите која правила бисте желели да додате или промените у кодексу.

Етички кодекси у различитим професијама

Људи који раде у различитим професијама имају важне одговорности и морају се придржавати етичких правила како би поступали праведно и поштено. На пример:

1. Здравство: Лекари, медицинске сестре и други здравствени радници суочавају се са великим одговорностима у вези са животима људи. Због тога су етички кодекси у здравству кључни како би се осигурало да ће здравствени професионалци поступати у најбољем интересу пацијената, поштујући њихову приватност и обезбеђујући им достојно лечење.

Кодекси укључују принципе као што су: поштовање достојанства и права пацијената; придржавање поверљивости медицинских информација; пружање квалитетне неге без обзира на социјални статус, пол, расу или религију.

Лекар мора да обезбеди највиши ниво бриге како би сачувао здравље пацијента.

2. Право: Адвокати имају задатак да заступају интерес својих клијената, али и да се увере да су њихови поступци у складу са законом и моралом.

Етички кодекс адвоката захтева од њих да буду поштени, да не заступају клијенте у случајевима где постоји сукоб интереса и да поштују тајност информација које су добили од клијената. Принципи поштења, независности и праведности темељ је њиховог рада.

Између адвоката и клијента мора да постоји однос поверења, а то се може постићи једино ако адвокат поседује лично достојанство, поштење и интегритет.

3. Новинарство: Новинари имају задатак да информишу јавност и да побољшају рад власти и осталих институција.

Етички кодекс новинара обавезује их да буду објективни, тачни и непристрасни у свом извештавању. Он налаже новинарима да презентују истините информације без искривљавања чињеница, да осигурају заштиту приватности појединаца; да објављују изјаве само када имају потврду из поузданих извора.

Новинарски етички кодекс осигурава поверење јавности у медијима.

4. Бизнис и економија: У бизнису, етички кодекси се односе на питањи као што су фер конкуренција, транспарентност у пословању и одговорност за утицај бизниса на животну средину и друштво. Компаније које се придржавају ових кодекса граде поверење потрошача и инвеститора и спречавају се да се баве незаконитим или непрофесионалним активностима.

5. Образовање: Наставници треба да поштују права и достојанство ученика, да осигурају фер и праведне могућности за све и да створе безбедно образовно окружење. Они треба да покажу професионални интегритет, да буду објективни у оцењивању и да обезбеде једнаке могућности за све ученике.

Ученик треба да има јасну представу о својој улози и положају у породици, школи и друштву.

Треба да познаје своја права и обавезе и да их се придржава.

Открио/ла сам!

Етички кодекси су важна правила која помажу у одржавању професионализма у сваком послу. Они не само да постављају праведне и моралне стандарде, већ и отварају поверење између професионалаца и јавности. Разумевање њиховог значаја и правилна примена од суштинског су значаја за сваку младу особу која размисља о својој будућности у било којој професији.

Провера знања

1. Шта претставља етички кодекс и која је његова улога у различитим професијама (као што су здравство, право, новинарство)?
2. Зашто је важно да се професионалци у здравству, праву и новинарству придржавају етичких кодекса? Које последице могу настати због непоштивања ових кодекса?
3. Замисли да си новинар и да треба да напишеш извештај о важном догађају. Којих принципа и правила из етичког кодекса новинарства ћеш се придржавати да би осигурао фер и објективан извештај?
4. Прегледај део кодекса твоје школе. Која правила су по теби најважнија и зашто се сматрају важним за одржавање добрих односа и дисциплине у школском окружењу?
5. Изради етички кодекс за ученике који учествују у школском догађају. Која правила би укључио/ла да би се обезбедио професионалан, праведан и одговоран приступ?
6. Да ли мислиш да сви професионалци следе своје етичке кодексе? Објасни шта утиче на њихово придржавање или на непоштовање етичких стандарда.

УЛОГА РЕЛИГИЈЕ У ЖИВОТУ ЉУДИ

За подстицај

- ▶ Шта мислиш, какво значење за вернике има изрека „Ако Бог да, биће добро“?
- ▶ Покушај да протумачиш зашто су настале изреке у којима се тражи помоћ од Бога, нпр. „Боже сачувај нас зла“ и „Не дај Боже“.

Шта за тебе значи израз „Религија је мост који нас повезује“?

Шта ћу научити?

Каква је улога религије у животу људи.

На које начине религија обликује моралну свест и понашање људи.

Размисли и разговарај

У малом селу, међу планинама, живело је петоро деце: Ема, Мухамед, Сара, Ана и Тано. Играли су се заједно сваког дана и били су најбољи пријатељи, иако су потицали из породица различитих религија. Ема је била хришћанка, Мухамед муслиман, Сара Јеврејка, Ана хиндуисткиња, а Тано је био будиста.

Једног дана, док су се играли на ливади, почео је да дува снажан ветар, небо се замрачило и почела је киша. Деца су побегла испод једног дрвета и почела су да причају о томе како свако од њих верује у нешто посебно.

Ема је рекла: „Моја вера ми даје снагу да се носим са тешкоћама, јер верујем у Божју љубав“. Мухамед се осмехнуо и додао: „Моје веровање ме учи да будем добра особа и да помажем другима. Алах ми даје мир“. Сара је погледала у небо и рекла: „Ми Јевреји верујемо у правду и у то да треба да поштујемо свачији живот“. Ана им је рекла: „У хиндуизму верујемо да сви треба да будемо смирили и да покушавамо да чинимо добра дела како бисмо побољшали своју душу“. Тано је мирним гласом додао: „Будизам нас учи да сви треба да будемо мирни и срећни и да кроз медитацију можемо пронаћи мир у себи“.

Док су разговарала, деца су осећала да их све религије уче сличним вредностима: љубави, миру и доброти. Схватили су да, иако имају различита веровања, сви теже истим вредностима.

„Религија је као мост који нас повезује и, уместо да ствара разлике међу нама, чини нас јачима“, рекла је Ема. Од тог дана деца су играла заједно сваког дана, али и учила једно од другог о својим различитим религијама, знајући да на крају сви желе да буду добри и да живе у миру.

ПИТАЊА ЗА РАЗМИШЉАЊЕ:

- Шта ти је оставило утисак у овој причи? Шта си научио/ла из ње?
- Шта мислиш, како религије помажу људима када су тужни или када имају проблеме?

Религија и смисао живота

Религија је одувек играла важну улогу у животу људи. Сама реч религија значи нит која повезује. Религија је стара колико и човек. Данас је религија, у различитим облицима, распрострањена широм света, у свим друштвима и културама. Од детињства до смрти људи траже одговоре на разна питања. Основна питања се односе на наше постојање: Како су настали свет и човек? Зашто је свет створен? Зашто постоје живот и смрт? Како настају одређене појаве у природи (грмљавина, киша, ветрови, поплаве, земљотреси и сл.)? Одакле потичу добро и зло?

Тражећи одговоре на ова питања, човек почиње да верује, све са циљем да осмисли оно са чиме мора да живи. Религија пружа утеху људима у тешким тренуцима, помаже им да схвате смисао живота и усмерава њихове моралне вредности и понашање.

Човек никада није престао да се пита одакле долази и где иде.

У данашњем свету постоји много религија, али пет од њих су највеће по броју следбеника и утицају који имају на културе и друштва.

Људи се често суочавају са изазовима, болом и неизвесношћу. У таквим тренуцима религија може да им пружи наду и снагу да продуже даље. Молитве, верски обреди и духовна учења помажу верницима да се осећају повезано са нечим већим од њих самих. Многе религије верују у живот иза смрти, што им даје наду да постоји нешто боље након овог живота.

Утицај религије на моралне вредности и понашање

Религија садржи морална учења која усмеравају људе ка доброти, поштовању и искрености. На пример, многе религије подстичу људе да буду љубазни, да помажу другима и да праштају. Вредности попут искрености, одговорности и сарадње промовишу се преко верских учења и праксе. Религиозне норме и правила често утичу на то како се људи понашају у друштву. У многим заједницама, религија повезује људе и учи их заједништву и солидарности.

Веровања у Бога или богове помажу у одређивању правила и вредности које људи прате. Захришћане, на пример, праћење Исусових учења и љубав према ближњем главни је циљ и пут ка спасењу. За муслимане, пут ка спасењу је преко покорности Алаху и праћење учења пророка Мухамеда.

Открио/ла сам!

Религија има значајну улогу у животу људи, нудећи им утеху, омишљање и моралне смернице. Без обзира да ли је неко религиозан или не, важно је разумети како религија утиче на друштво и појединце.

Активности

Размотри примере из великих светских религија.

(1) ХРИШЋАНСТВО: мисија Мајке Терезе

Мајка Тереза је посветила свој живот да служи сиромашнима у Калкути, у Индији. Њен рад је пример хришћанских вредности као што су саосећање, несебичност и љубав према ближњем. Основала је организацију Мисионари милосрђа, која пружа бригу и подршку онима којима је потребна.

(2) ИСЛАМ: концепт зеката (доброчинства)

Зекат је један од пет стубова ислама, који од муслимана захтева да дају део свог богатства онима који имају потребу за тим.

Ова пракса одражава исламске вредности милосрђа, саосећања и помагања мање срећнима. Муслимани се охрабрују да деле своје богатство са сиромашнима и са онима који се суочавају са потешкоћама.

Активности

(3) ХИНДУИЗАМ: посвећеност Махатме Гандија

Махатма Ганди, истакнута фигура у индијском покрету за независност, залагао се за ненасилни отпор (ахимсу) против угњетавања. Његова посвећеност ненасиљу дубоко је укореењена у хиндуистичким вредностима истине, неповређивања и поштовања свих живих бића.

(4) БУДИЗАМ: Далај Лама, добитник Нобелове награде за мир

Тензин Ѓацо, 14. Далај Лама, духовни је вођа тибетанског будизма. Познат је по својој посвећености људским вредностима и важности саосећања у подстицају индивидуалног и друштвеног благостања. 1989. године добио је Нобелову награду за своју ненасилну борбу за ослобођење Тибета и бригу о глобалним еколошким проблемима.

Дискутујте на дата питања:

- Како религиозне вредности попут доброте, помагања другима и ненасиља могу утицати на понашање људи једни према другима?
- Шта значи када кажемо да нам религија може помоћи да будемо бољи људи?

Провера знања

1. Какву улогу има религија у животу људи?
2. Које вредности се уче у различитим религијама? Које добре поуке људи уче из религије?
3. Да ли људи који не верују у Бога могу да науче нешто добро из религија?
4. Можеш ли да даш пример када је религија некоме помогла?
5. Да ли религија може да помогне у решавању проблема као што су насиље или неправда у друштву?
6. Када би могао да измислиш нову важну вредност која ће свет направити бољим местом за живот, која би она била?

ЈУДАИЗАМ

За подстицај

- ▶ Шта можеш да откријеш о историји Јерусалима?
- ▶ Да ли познајеш друга света места из различитих религија? Која?
- ▶ Какво би се осећао/ла када би имао/ла могућност да посетиш ово место?

Шта већ знам о религијама?

Шта ћу научити?

Које су основне карактеристике јудаизма.

Размисли и разговарај

Алекс и Давид су били школски другови и најбољи пријатељи. Једног дана Давид је позвао Алекса да пође са њим и његовом породицом у синагогу за време Сабата.

Када су стигли, приметили су да људи носе кипе (мале капе) и читају из светих књига. Након молитве, цела Давидова породица је села на вечеру и разговарала о важним животним вредностима.

Неколико недеља касније Алекс је позвао Давида на своју породичну прославу. Овог пута Давид је био тај који је учио о новим обичајима. На крају су обојица схватили да су, и поред разлика, поштовање и пријатељство најважнији.

- Да ли познајеш некога ко има другачију верску традицију од твоје?
- Како можеш да покажеш поштовање према веровањима и традицијама других људи?
- Зашто је важно да учиш о различитим религијама и културама?

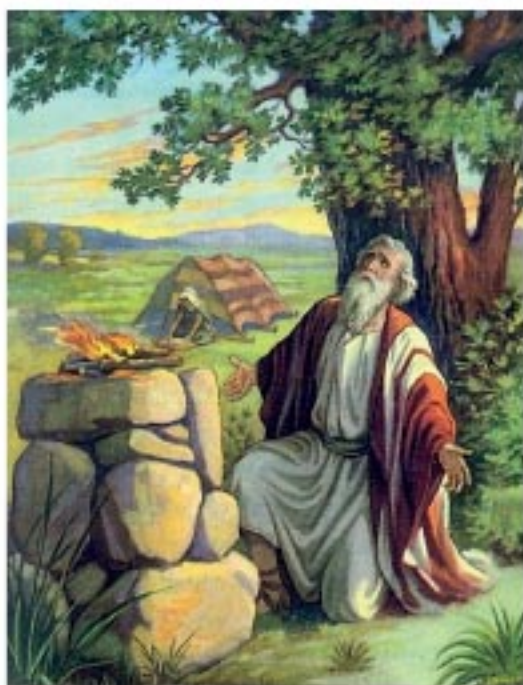
Јудаизам

Јудаизам је најстарија монотеистичка религија на свету. То је прва религија у којој се верује само у једног Бога (Јахве). У суштини јудаизма је веровање да постоји само један Бог који је творац и владар целог света. Он све види и све зна. Касније су на њеним темељима настали хришћанство и ислам. Јудаизам је религија јеврејског народа.

Историја ове религије стара је око 4.000 година, из времена када су Јевреји били номадски народ познат као Хебреји и живели на Блиском Истоку. Ова религија има око 15 милиона следбеника широм света. Учење јудаизма представљено је у светој књизи Танах – „Јеврејској Библији“, или, хришћанима познатој као „Стари завет“.

Ко је оснивач јудаизма?

Верује се да је Авраам био први Јеврејин и оснивач јудаизма. Историја јудаизма почиње са Авраамом и Мојсијем, који ће свој народ из египатског ропства преко Црвеног Мора извести назад у обећану земљу, Ханаан (данашњи Израел). Верује се да је Бог открио Мојсију Десет заповести на планини Синај.

Авраам, први вођа Јевреја, рођен је у Муру, данашњем Ираку, око 2.000. п.н.е.

Мојсије води израелски народ преко мора.

Света књига Јевреја

Света књига Јевреја назива се **Танах**. У њој је записана историја јеврејског народа. Њен најважнији део је Тора, односно то су првих пет књига Библије. Ту су садржани закони, укључујући и Десет заповести које је Јахве-Бог дао Мојсију.

У њима су описани закони и упутства (укључујући и Десет заповести) према којима Јевреји треба да поступају. За њих су то Божји закони, као и код хришћана.

Друга значајна књига за вернике јудаизма је **Талмуд**. У њој су записане мисли и коментари рабина о садржају и поштовању закона. Садржи мудре поуке и правила о томе како живети у складу са добрим вредностима и етиком.

Свитак Торе која се чита здесна налево и показивач – јад

Давидова звезда

Симболи и молитва у јуданизму

Давидовата звезда је важан јеврејски симбол. Датира још из средњег века, али данас стоји на националној застави израелске државе. Други симбол јудаизма је **менора** која представља седморокраки свећњак. Место где Јевреји иду да се моле назива се **синагога**. Синагоге нису само места за молитву, већ и за учење, прославе и дружење.

Рабин – јеврејски верски учитељ и тумач Торе

Истражите где се налазила „Вет Јаков“, стара синагога у Скопљу

Јеврејски празници

Неки верски празници су:

- **Јом Кипур** (Дан помирења) је празник покајања и опраштања и то је најважнији празник јеврејске вере. Овај дан је такође и дан жалости због разарања Јерусалимског храма 70. н.е.
- **Пасха** (јеврејска Пасха) је празник у част изласка Израелаца из египатског ропства.

Празникот Рош Хашана ја прославува еврејската Нова година

- **Шавуот** или **Педесетница** се слави 50 дана након Пасхе и подсећање је на савез склопљен на Синају и добијање Торе.
- **Ханука** – свечаност која траје осам дана и сваког дана се пали по једна свећа из меноре. Овај празник подсећа Јевреје на победу за независност Јудеје.

Активности

Истраживање симбола јудаизма (рад у групи)

Радите у малим групама. Пронађите слику са симболом јудаизма. Затим, истражујте шта значи тај симбол. Помислите на то колико је он важан у јудаизму и шта представља људима који верују у ову религију. Током истраживања, одговорите на следећа питања:

1. Који симбол имате на слици?
2. Шта значитај симбол?
3. Да ли има неки историјски или културни значај?

Након што завршите истраживање, изаберите једног члана групе који ће показати симбол јудаизма и објаснити какав је његов значај у овој религији.

Открио/ла сам!

Јудаизам је најстарија монотеистичка религија која проповеда веру у једног Бога, Јахве, и има свету књигу Танах. Важне личности у историји религије су Авраам и Мојсије, а међу најзначајнијим празницима су Јом Кипур, Рош Хашана и Пасха. Симболи јудаизма су Давидова звезда и менора, а религија се практикује у синагогама и има различите традиције и обичаје.

Провера знања

1. Ко је оснивач јудаизма?
2. Објасни улогу рабина у јеврејској заједници.
3. Напиши кратак опис једног празника у јудаизму и упореди га са празником из друге религије.
4. Анализирај значај Десет заповести у јеврејској традицији и њихов утицај на друге религије.
5. Замисли да си новинар. Напиши кратак чланак о значају религиозних празника у различитим културама.
6. Напиши писмо замишљеном пријатељу јеврејске вере, у коме ћеш му поставити питања о његовој религиозној традицији.

ХРИШЋАНСТВО

- Да ли ти је познат лик на слици и где си га раније видео?
- Са чиме повезујеш овај лик?
- Који су главни празници у хришћанству?

За подстицај

Каква је религија хришћанство?
У шта верују хришћани?

Шта ћу научити?

Шта је хришћанство и у шта верују хришћани.

Размисли и разговарај

Шта је Исус проповедао?

Какав је утицај његовог учења на свакодневни живот људи?

Хришћанство је најраспрострањенија религија на свету и има монотеистички карактер. Заснива се на учењима **Исуса Христа**, који је живео пре око 2.000 година. Према хришћанском веровању, Исус Христ је **Божји син**, послат на Земљу да ослободи људе греха. Био је осуђен на смрт, разапет на крст, али је, према хришћанском учењу, **васкрсао из мртвих**. Хришћанство захтева од верника да се покају за своје грехе, да опросте и покажу љубав и милосрђе.

Ко је оснивач хришћанства?

Оснивач хришћанства је Исус Христ, који је рођен у Витлејему (град у данашњем Израелу). Током његовог живота, због његових речи и дела, његови противници су га осудили на смрт и разапели на крст, на коме је и умро. Хришћанска вера учи да је касније васкрсао из мртвих и на тај начин победио смрт. Према Новом завету, који је део свете књиге Библије, постоји живот након смрти за све хришћане. То је основа хришћанства.

Хришћани верују да је Исус био Христос или „спаситељ“ који је дошао да спасе људски род, да га ослободи свих патњи и успостави праведан живот. Иако је живео на Земљи као човек, хришћани верују да је био Божји син и називали су га Богочовеком.

Хришћани верују у једног Бога за кога сматрају да је бесконачан и вечан. Они сматрају да је Бог један, али се појављује у три Божја лика: као Бог отац, Бог син и Бог свети дух. То се назива **Свето тројство**.

Свето тројство се заснива на томе да је Бог отац послао свог сина на земљу, где је он добио људски облик. Као син Божји, Исус је дошао на земљу да нас учи о љубави, праведности и праштању. Исус је у исто време био и Бог, послат на земљу да спасе човечанство. У хришћанству, Бог је свемоћан и влада свиме: и небом и земљом.

Хришћанска црква је била јединствена све до 1054. године, када се поделила на Источну и Западну, односно Православну и Католичку, а у 16. веку од Католичке цркве се одвојила Протестантска црква под вођством Мартина Лутера. У оквирима православне верске заједнице појавило се неколико мањих заједница, које су везане за поједине народе (руски, македонски, грчки, српски итд.).

Света књига хришћана

Света књига у хришћанству назива се **Библија**. Библија је збир списа, а сама реч „библио“ значи књиге.

Састоји се од два дела: **Стари завет** – у коме се преносе приче о стварању земље и јеврејској историји и **Нови завет** – који је прича о Исусовом животу и његовом учењу. Нови завет су написали Исусови ученици – апостоли, а најважније су његове четири књиге назване јеванђеља.

Главна тема Новог завета је Исус Христос (обећани Месија из Старог завета) и оснивање цркве. Нови завет почиње са четири јеванђеља: по Матеју, по Марку, по Луки и по Јовану. У њима је реч о рођењу, животу, смрти, васкрсењу и вазнесењу Исуса Христа. Иако се јеванђеља баве истим догађајима, она из различитих углова представљају највећи и најважнији догађај у историји – долазак Богочовека.

Нови завет садржи 27 књига и написан је на старогрчком језику.

Библија на
македонском језику

Света књига хришћана

Симболи и молитва у хришћанству

Крст подсећа хришћане да је Исус умро на њему за њих, да би се они спасли. То је главни хришћански симбол.

Остали хришћански симболи су: рибарски брод, голуб и риба.

Пабло Пикасо „Дете са голубом“. Голуб је симбол Светог духа и мира.

Место за молитве код хришћана зове се **црква**. Цркве су често грађене у облику **крста**, са олтаром окренутим ка истоку. Хришћанство укључује слављење Бога преко **музике, говора, читања писама**, разних **молитви, беседа** и других светих ритуала.

Црква „Св. Јован Крститељ“ – Охрид

Хришћански празници

Највећи верски празници у хришћанству су:

- **Божик**, празник у част рођења Исуса Христа.
- **Ускрс** је најважнији хришћански празник. На овај дан хришћани славе Исусово васкрсење из мртвих и наду у вечни живот.
- **Педесетница или празник Светог духа**. Педесетог дана након Ускрса хришћани славе долазак Светог духа.

- **Покладе** – у хришћанству дан узајамног опроштаја између верника пре почетка ускршњег поста.
- **Успење Пресвете Богородице или Велика Госпојина** – важан хришћански празник. Хришћани верују да је, као и Исус, и Богородица васкрсла након смрти и отишла на небо, и душом и телом. Одатле и назив успење, што значи успињање.

Открио/ла сам!

Хришћанска вера захтева од верника да се покају за своје грехе и опросте другим људима. Ова вера има снажне етичке елементе који појединцу показују како да се понаша према другим људима. Бог захтева од људи да буду праведни, милостиви и посвећени миру. Хришћанска вера проповеда љубав према људима и према свему што је људско.

Активности

Поделите се у пет група. Истражујте и припремите по једну презентацију о хришћанству. У свакој презентацији, преко текста и слика треба да презентујете одговоре на по једно од следећих питања:

1. Како се зову они који верују у Исуса Христа?
2. Који су симболи хришћанства?
3. Шта је Библија и од чега је састављена?
4. Које је централно учење у хришћанству?
5. Који су најважнији празници у хришћанству и које догађаје обележавају?

За сваку презентацију израдите насловну страну и одговарајуће илустрације. Затим, на основу свих презентација, можете организовати и квиз.

Провера знања

1. Ко је оснивач хришћанства?
2. У шта верују хришћани?
3. Објасни универзалне вредности Исусовог учења.
4. Објасни да ли је Исус живео у складу са оним које је проповедао.
5. Размисли по чему се Исус разликовао од других историјских личности.
Према хришћанству, објасни како верници треба да се понашају да би били спашени.

ИСЛАМ

За подстицај

- Погледај ову слику. Шта примећујеш? Да ли ти изгледа познато?
- Које објекте знаш где се људи окупљају на молитву?

Шта знам и шта желим да знам о исламу?

Шта ћу научити?

Које су основне карактеристике ислама.

Размисли и разговарај

Јана и Теута имају 12 година и похађају исту основну школу у Скопљу. Упознале су се на заједничкој ликовној радионици одржаној у њиховој школи.

„У почетку нисам била сигурна да ли ћу упознати нове другове, али сада ми је веома драго што сам учествовала у радионици. Тако сам упознала Теуту и од тада смо добре другарице. Много смо научиле једна о другој – о нашим празницима, обичајима и сличностима међу нама“, каже Јана.

- Да ли се у твојој школи организују овакве активности?
- Које су најважније користи од оваквих заједничких активности?

ИСЛАМ

Ислам је друга најбројнија религија на свету са више милиона следбеника у преко 120 земаља. Реч ислам је арапског порекла и значи покораване Божјој вољи. Ислам се појавио почетком 7. века на Арабијском Полуострву, а утемељио га је пророк **Мухамед** између 610. и 632. године. Следбеници ислама називају се муслимани.

Утемељивача ислама – Мухамеда сматрају највећим и задњим пророком. Верују да постоји само један Бог, који се зове Алах. Ислам је главна религија Блиског Истока, Азије и Северне Африке. Ислам је изразито монотеистичка религија. Света исламска књига је Куран и у њој су записане речи које је објавио Мухамед. Муслимани високо цене морални живот. У основи ислама су пет стубова вере, међу којима је и добротинство (зекат) – обавеза муслимана да помажу сиромашне.

Шарена џамија у Тетову

Муслимани се моле

Света књига ислама

Муслиманско свето писмо је **Куран**. Верује се да садржи тачне речи **Алаха**, како су биле откривене Мухамеду. Мухамед је сваки стих усмено рецитовао својим следбеницима, који су их записивали на свему што су могли да нађу – на камењу или кори дрвета.

Након Мухамедове смрти оне се сакупљене у књигу. Муслиманска веровања и обичаји налазе се у овој књизи. Муслимани се са Кураном односе са великим поштовањем јер верују да им даје детаљне савете о томе какав живот Алах жели да воде. Садржи 114 делова (сура) и пре него што га дотакну, обавља се ритуал прања руку.

Куран – света књига муслимана

СИМБОЛИ И МОЛИТВА У ИСЛАМУ

Полумесец са звездом је симбол ислама. Муслимански молитвени дом назива се **џамија**. Врло често џамије имају заобљени кров. У њој нема слика или скулптура. Украшене су речима из Курана на арапском језику. Муслимани могу да се моле било где, под условом да нађу чисто место и простирку.

Симбол

Полумесец са звездом
симбол је ислама.

Плава џамија у Истанбулу

Поред тога што је место за молитве, џамија служи и као центар заједнице, а има и учионицу где деца уче да читају и рецитују Куран. Када муслимани иду у џамију, скидају ципеле као знак да су чисти за молитву. Свечана молитва се обавља петком у џамији под вођством имама.

Муслимански празници

Неки верски празници су:

- **Рамазан (Рамазан-Бајрам)** – Време када муслимани посте током дана. Муслимани верују да су током месеца Рамазана врата раја отворена, а врата пакла закључана. Током овог празника читају се стихови из Курана.
- **Фитр-Бајрам** – Означава крај рамазанског поста. На овај дан верници одлазе у џамију, а у домовима се припрема свечани ручак.
- **Хиџра** – Догађај из 622. године када почиње муслиманско календарско бројање. Муслимани сваке године славе Нову хиџра годину.
- **Курбан-Бајрам** – Празник који се слави током хаџа, ходочашћа у Меку.

Активности

Који од пет стубова ислама су прихватљиви и за хришћане?

Радите у групама и истражујте о пет стубова ислама. Затим одговорите на постављена питања:

- Који од ових пет стубова према вама могу бити прихваћени и од стране хришћане?
- Које сличности и разлике можете да опазите између хришћанства и ислама у вези са овим стубовима?
- Како се неки од ових стубова могу упоредити са хришћанским праксама и вредностима?

Затим презентујте своју анализу и разговарајте о томе како нам разумевање различитих верских пракси може помоћи да будемо отворенији и да поштујемо људе са различитим веровањима.

Открио/ла сам!

Ислам је друга највећа религија на свету, коју је основао пророк Мухамед у 7. веку, и проповеда веру у јединственог Бога, Алаха. Муслимани следе Куран, који садржи речи открићене Мухамеду, и воде се преко пет стубова вере: вера у Бога, молитва, добротворство, ходочашће и пост. Молитва се обавља пет пута дневно и обично у памиџи, у којој нема икона, а муслимани се моле окренути ка Меки.

Провера знања

1. Ко је оснивач ислама?
2. Како исламске вредности помагања других утичу на односе међу људима?
3. Упореди исламски пост (саум) са хришћанским постом.
4. Које су сличности и разлике између молитви у исламу и у другим религијама?
5. Да ли сматраш да пост као верска пракса има позитиван утицај на вернике? Објасни зашто.
6. Напиши дијалог између двоје пријатеља из различитих религија који разговарају о својим верским обичајима.

ХИНДУИЗАМ

- ▶ Да ли знаш о неком веровању са Далеког Истока?
- ▶ Која су имена религија које те асоцирају на источна веровања?

За подстицај

Шри Маха Мариаман,
Тајланд

Како се назива систем веровања који је карактеристичан за Индију?

Шта ћу научити?

Шта је хиндуизам и у шта верују хиндуси.

Размисли и разговарај

Да ли је хиндуизам само систем веровања или је то и начин живота? Шта нам описује текст доле?

Хиндуизам представља религијску културу, духовну и интелектуалну потрагу за проналажењем мира и духовне и друштвене хармоније. Основа хиндуизма су етичка учења као што су љубазност, истина, гостопримство, поштовање породице, старијих и родитеља.

Реч „Хинду“ потиче из персијског језика и означава становника Индије. Најранији трагови хиндуизма јављају се у цивилизацији Инда, која је доживела процват у периоду између 2.500. и 1.500. п.н.е. дуж обала реке Инд, која протиче кроз данашњи Пакистан.

Слика више богова (Брама,
Вишну, Шива)

Појам „хиндуизам“ односи се на већинску религију Индијског Потконтинента. То је религија са историјом дужом од пет хиљада година. Хиндуизам нема једног оснивача, већ се постепено развијао током времена под утицајем многих људи. Данас, осим у Индији, хиндуизам је распрострањен и у другим суседним земљама.

У хиндуизму постоје различита веровања о боговима – неки људи обожавају само једног бога, други више њих, док неки не верују ни у једног. Већина хиндуса верује у универзалног Бога, **Брахму**, који се може обожавати у различитим облицима. На пример, Бог може бити приказан као дете, пријатељ, краљ, мајка или у мушком и женском облику, а понекад и у нељудским облицима. Може бити представљен преко слике (иконе) или статуе.

У хиндуизму многи верују у више богова, али истовремено верују да су сви ти богови, заправо, део једног јединственог Бога. Неки од најпознатијих хиндуистичких богова су:

- **Брахма** – бог који је створио свет;
- **Вишну** – бог који чува свет;
- **Шива** – бог уништавања и преображења.

Према овој религији, након смрти душа се сели – **реинкарнише** – у ново људско или животињско тело. Живот који ће неко добити при следећем рођењу зависи од дела која је учинио у прошлости, што се назива **кармом**. Главни циљ хиндуса је да спасу себе, односно да се ослободе путем овог циклуса поновног рађања и умирања. Циљ је коначно ослобођење и уједињење са Богом, које се може постићи на четири начина: **путем знања, путем љубави, путем рада, путем духовних вежби (јоге)**.

Свети списи

Најстарији свети списи у хиндуизму називају се Веде. Садрже информације о древној историји, боговима, верским обредима, свештеницима (браманима) и о прошлости Индије. Написани су на језику санскрит (реч значи „префињен“), којим данас говоре ученији људи. Једни од најпознатијих хиндуистичких епова су **Рамајана** и **Махабхарата**, у којима су централне теме спасење света и стална борба између добра и зла.

Према хиндуистичким схватањима, свето је свеприсутно и налази се не само у храмовима и освешћеним статуама, већ и у природи, камену, дрвету, планинама и рекама. Индијска река Ганг сматра се светом и симболизује бесконачност.

Храм Аншардхам у Њу Делхију је велики комплекс посвећен хиндуистичкој култури и духовности.

Симбол

Аум (ॐ) или Ом, најпознатији симбол хиндуизма.

Верници се купају у реци Ганг верујући да ће вода очистити њихове грехе.

Празници

Хиндуистичка календарска година се обележава низом верских свечаности. Свечаности се одвијају ношењем статуе божанства кроз град или село, нудећи верницима прилику да га виде у свој његовој лепоти и слави.

Активности

1) Прочитај и одговори на питања.

Поделите се у пет група. Нека свака група припреми презентацију о хиндуизму. У свакој презентацији, преко текста и слике, прикажите одговоре на по једно од следећих питања:

1. Шта знамо о припадницима хиндуизма?
2. Како се називају верски објекти карактеристични за хиндуизам, како изгледају и шта се у њима дешава?
3. Које су свете књиге у хиндуизму?
4. Шта у хиндуизму представљају Брами/Шива/Вишну?
5. Према веровању, шта се дешава са људима након смрти у хиндуизму?

За сваку презентацију направите насловну страну и одговарајуће илустрације. Затим, на основу свих презентација, можете да организујете и квиз.

Открио/ла сам!

Хиндуизам – индијска религија, једна од три највеће религије на свету, са 1,2 милијарде следбеника, или 16% светског становништва, чији следбеници се називају хиндуси. Хиндуизам није само религија већ и култура и начин живота. Већина савремених хиндуса следи веровање да постоји само један Бог – **Брами**, који се може појављивати у различитим облицима.

Провера знања

1. Где се појавио хиндуизам и где је најраспрострањенији?
2. Како се зову верници у хиндуизму?
3. У ког Бога и које богове хиндуси верују?
4. Какво веровање је веровање у реинкарнацију?
5. Која је сврха пресељења душе?
6. Објасни зашто хиндуизам значи више од религије?

БУДИЗАМ

- ▶ Да ли сте можда чули или знате ко је био Буда?
- ▶ Шта мислите, да ли постоји веровање у Буди као духовном вођи?

За подстицај

Буда

Која религија је доминантна у Кини?

Шта ћу научити?

Шта је будизам и у шта верују будисти.

Размисли и разговарај

Да ли је будизам само систем веровања или и начин живота?

Шта нам описује текст у наставку?

Шта мислиш о Будином схватању да ништа није трајно? Објасни свој став.

Будизам је једна од великих светских религија, која је произашла из Будиног учења. Буда, односно Сидарта Гаутама се родио око 560. п.н.е. у богатој породици. Током времена напустио је свој дом и почео да путује, када је схватио да се свет стално мења и да људи пате због тога што њихове жеље често остају неиспуњене. Они имају тешкоће да прихвате да ништа није трајно, па су чак и највећа задовољства и срећа пролазни.

Буда Даибутсу, Камакура, Јапан.

Ова статуа Амитабха Буда, израђена од бронзе, висока је 11,40 м и тешка 93 т

Будизам

Према будистичким учењима, човек се може ослободити патње ако напусти приврженост пролазним стварима, као што су жеље, људи и материјална добра. Ово се постиже дубоким размишљањем о природи и свету, медитацији – техници која помаже да се ум смири и да размишља о значењу живота и постојању.

Као и у хиндуизму, будизам учи да се душа реинкарнише након смрти, односно да може да се роди у новом телу. Ако у животу чинимо добра дела, следећи живот ће бити бољи. Ово је повезано са кармом – принцип према коме наши поступци утичу на будуће животе.

Крајњи циљ будизма је достићи **нирвану** – стање потпуног мира и ослобађање из круга сталних препорода.

Свети списи

Један од најзначајнијих светих текстова у будизму је **Типитака** (Три коша), где су сакупљена Будина учења, написана након његове смрти.

Типитака (Три коша)

Симболи

Точак Дарме

Лотосов
цвет

Симболи и верски објекти

Точак Дарме је један од најпрепознатљивијих симбола будизма. Други препознатљив симбол је **Лотосов цвет**, који симболизује могућност просветљивања сваког појединца.

Будистички храмови често имају улогу који имају манастири за монахе, али већина верника своје религиозне обреде изводи у домаћим условима.

Воробудур у Централној Јави, највећи будистички храм на свету

Празници

Будисти славе много празника, од којих већина обележава важне догађаје из Будиног живота. Датуми празника заснивају се на лунарном календару и често се разликују према земљи и традицији.

Весак – Дан пуног месеца у мају сматра се највећим будистичким празником. На овај дан слави се Будино рађање, просветљивање и смрт, или нирвана. Традиционално, на овај дан пре зоре будисти се сакупљају у храмовима, свечано подижу заставу и певају у Будину част и у част његових учења и ученика. Затим се нуде свеће, цвеће и штапићи од тамјана, певају се мантре, верници медитирају, остављају поклоне у храмовима за сиромашне.

Активности

Поделите се у пет група. Свака група нека припреми презентацију о будизму. У свакој презентацији, преко текста и слика прикажите одговоре на по једно од следећих питања:

1. Какав начин живота имају будисти?
2. Који су највећи празници у будизму и какво је њихово значење?
3. Шта значи медитација за будисте?
4. Шта је то мандала и шта она представља?
5. Шта значи нирвана у будизму?

За сваку презентацију израдите насловну страну и одговарајуће илустрације. Затим, на основу свих презентација, можете да направите и квиз.

Открио/ла сам!

Будисти верују да је људски живот циклус патње и поновног рађања, али да је постојањем стања просветљивања (нирване) могуће заувек побећи из овог циклуса. Оидарта Гаутама, Буда, био је прва личност која је достигла ово стање просветљивања. Будизам није унифицирана религија – постоје различити облици, као што су кинески, јапански, тибетански и индијски будизам.

Провера знања

1. Одакле је произашао будизам?
2. Ко је био Буда?
3. Шта је карма?
4. Да ли према будизму човек може да се ослободи патње и како?
5. Који је крајњи циљ будизма.

УТИЦАЈ РЕЛИГИЈЕ НА ФОРМИРАЊЕ ОСЕЋАЈА ЗАЈЕДНИШТВА

За подстицај

- ▶ Да ли можеш да поделиш пример неке религије где празници имају посебан значај за заједницу?
- ▶ Објасни зашто су ти празници важни за људе који их славе.

На који начин људи у једној религији помажу једни другима?

Шта ћу научити?

Како религија утиче на формирање осећаја заједништва у различитим културама.

Размисли и разговарај

- Да ли у твојој породици постоје верски обичаји које су ти пренели баба, деда или родитељи? Можеш ли да поделиш пример?
- Шта мислиш о улози празника у зближавању породице? Шта радите заједно за празнике?

Религија има велики утицај на формирање осећаја заједништва и на културу, обичаје и традиције људи. У много случајева, религија обједињава људе, даје им осећај припадности и помаже им да створе снажне везе са другим људима који деле иста веровања. Религија утиче на начине на које се људи облаче, једу, како празнују важне догађаје у животу и како се понашају у заједници.

Осећај заједништва

Религија често помаже стварању снажних заједница. На пример, у хришћанству, људи који верују у исту религију често се сакупљају у цркви за молитву. Тамо се моле и деле своје искуство са осталима. Ово није само духовно искуство, већ и социјално, будући да се људи упознају и уче како да се међусобно подржавају. Слично је и у исламу, где се људи сакупљају у џамији за молитву и заједнички славе празнике, као Рамазан и Курбан Бајрам. Ови догађаји зближавају људе и стварају снажне везе између њих.

Религија и култура

Религија има дубок утицај на културу разних народа. На пример, многи празници и обичаји повезани су са религијским веровањима. У хришћанству, **Божик** и **Ускрс** су важни празници који обележавају рађање и ускрснуће Исуса Христа. Током ових празника људи се сакупљају са својим породицама и пријатељима, а обичаји, као што је фарбање јаја или припрема традиционалних јела веома су важни.

У исламу, битни датуми су празник **Рамазан** и прослава **Курбан Бајрама**. На Рамазан, муслимани посте од зоре до заласка сунца, а након завршетка поста, сакупљају се на заједничку вечеру. Курбан Бајрам је празник кад муслимани жртвују животињу и месо деле сиромашнима. Ове праксе стварају осећај солидарности и блискости међу верницима.

У хиндуизму, празник **Дивали**, који означава победу светлости над мраком, слави се са украсима, светлошћу и поклонима. Празник **Холи**, фестивал боја, време је кад људи деле радост и љубав једни са другима.

Религија и традиције

Религија игра важну улогу у формирању традиција. У јудаизму, традиција као што је **шабат** је веома значајна. Сваког петка увече породица се окупља да би започела викенд и прославила шабат. Ово је време када се породице повезују и учвршћују своје везе. Друге важне традиције су **бар** и **бат мицва**, које означавају прелазак младих из детињства у зрелост.

Прослава Божића

Празнична трпеза за Рамазан Бајрам

Прослава Шабата

Открио/ла сам!

Религија отвара осећај заједништва и снажно утиче на културу и традиције. Религиозни празници и ритуали обједињују људе и помажу очување културног наслеђа. Поштовање различитих традиција гради толеранцију и међусобно разумевање.

Етичка ризница

Идеја о Богу, као колективној вредности,
служи за обједињавање групе.

-Емил Дирнем

Активности

Подељени у групе, истражујте како религије утичу на културу, обичаје и традиције људи. Свака група одабере листић на коме је написана посебна религија и празник (обичаји, традиције) повезан са њом и њеним слављењем:

- 1) Хришћанство: Божић (хришћанска традиција, прослављање Исусовог рађања, како утиче на божићне обичаје и традиције широм света, укључујући и сцене рађања, коледаерске песме и поклоне);
- 2) Ислам: Рамазан кроз свет (како муслимани широм света поштују пост током месеца Рамазана, како практикују заједничке молитве, какви су обичаји, какви су оброци за ифтар и ноћне молитве, и како то ствара осећај заједништва);
- 3) Хиндуизам: Дијали – фестивал светлости (културни значај фестивала Дијали, хиндуистичког фестивала светлости, како се слави паљењем светиљки на уље, ватрометом и разменом поклона и како зближава хиндуистичке заједнице);
- 4) Будизам: Медитација и вежбање свести (медитација, зашто је данас постао културни тренд, како промовише унутрашњи мир и лични раст);
- 5) Јудаизам: Пасха (значење, традиционална јела и ритуали који су укључени, када се слави, како јача везе јеврејске заједнице и чува културне традиције).

Након презентација дискутујте о овим питањима:

- Како празници утичу на културу и традиције неке религије?
- Зашто је важно поштовати празнике и обичаје других?

Провера знања

1. Који су најважнији празници у хришћанству и са којим догађајима из Библије су повезани?
2. Зашто празници, као Божић или Рамазан, имају велики значај за заједнице?
3. Како праксе Рамазана зближавају муслимане и зашто је то значајно за њих?
4. Како различите религије прослављају своје празнике? Шта опажаш као сличности или разлике?
5. Изради кратак план прослављања религиозног празника у твојој заједници. Која је традиција и који су обичаји важни? Обухвати и обичаје и традиције те религије.

МЕЂУРЕЛИГИЈСКИ ДИЈАЛОГ И ПРАВО СЛОБОДЕ НА ВЕРОИСПОВЕСТ

- Када сретнеш особу из друге религије, како се осећаш док разговарате?
- Да ли се осећаш изненађено, стидљиво или ти је можда интересно?

За подстицај

Зашто је важно да људи из различитих религија сарађују?

Шта ћу научити?

Шта је религијска слобода. Шта је међурелигијски дијалог и како међурелигијски дијалог доприноси миру.

Размисли и разговарај

Шта мислиш о овом одломку из Устава наше државе:

„Слобода вероисповести значи да свако може слободно да практикује своју религију или веровање, било јавно или приватно.“?

Шта значи религијска слобода?

Једно од основних људских права је могућност да се прихвати одређена религија или да се уопште не верује. Људи који верују у богове или божанства називају се **теистима**. Они који не верују у постојање бога или божанства називају се **атеистима**.

Религија је лични избор сваког човека и веома је важан аспект његовог живота. Право на религијску слободу значи да сваки човек има право да верује у шта жели, да практикује своју религију или да не верује у ништа, без страха од дискриминације, насиља или прогона. **Религијска слобода** значи да нико не може да буде присиљен да верује у нешто што не жели. Слобода уверења значи да свако има право да изабере у шта ће веровати.

Открио/ла сам!

Религијска слобода је део људских права. Људска права су основна права која су загарантована сваком човеку, без разлике на његово порекло, вероисповест, пол или узраст. Ова права укључују право на живот, право на образовање, право на изражавање и овакако, право на религијску слободу.

Значај међурелигијског дијалога за обезбеђивање мира и стабилности у савременом друштву

Зашто је важан међурелигијски дијалог

У данашњем свету религија има важну улогу у животу многих људи. Понекад разлике у веровањима могу да доведу до конфликта. Али кад људи из различитих религија разговарају и разумеју се, могу да изграде мир и поштовање. **Међурелигијски дијалог** означава разговоре између људи који практикују различите религије. Циљ је да једни од других научимо да разумемо разлике и нађемо заједничке тачке. У овом дијалогу је важно да саслушамо сва мишљења и да поштујемо различитости.

Ифтарска вечера, Охрид 2017. године. Ова вечера се организује у духу заједништва и солидарности.

Људи који познају свете књиге својих суседа, поштују се и разумеју, и помажу се међусобно у духовном животу.

Како међурелигијски дијалог доприноси миру?

Међурелигијски дијалог значи разговор и разумевање између људи који практикују различите религије. Овај дијалог може да помогне у решавању конфликта између различитих верских група. Када су људи отворени да разговарају о својим различитостима, могу да нађу начина да реше несугласице на миран начин. Ово је веома важно у местима у којима живе људи различитих религија. Дијалог помаже да се смањи напетост и подстиче људе да се повежу и живе у миру.

Како религије могу да помогну у дијалогу?

Религије саме по себи подучавају о важности мира, љубави и поштовања ка другима. У хришћанству, на пример, Исус Христос подучава да треба да поштујемо наше суседе, без обзира на њихову веру. У исламу пророк Мухамед говори о важности мира и толеранције. У будизму постоји принцип ненасиља, који учи да сва жива бића треба међусобно да се поштују.

Кад се људи усредсреде на заједничке принципе мира и љубави, могу да изграде здраве и трајне односе између различитих религиозних заједница.

Изазови у међурелигијском дијалогу

И поред великих предности, међурелигијски дијалог није лак. Понекад постоје предрасуде или неповерење између различитих религиозних група. Ови изазови могу да омету процес дијалога, али важно је да се настави са комуникацијом и разменом идеја.

Охридски фестивалски дани.
Зближавање преко културних манифестација.

Активности

У групи разгледај радни лист Могуће негативне последице конфликта између религија, у коме су наведене различите могућности.

Ваш задатак као групе јесте да означите словом Т ако сматрате да је тачна (да је стварно могућност), односно словом Н ако сматрате да је нетачна (да није могућност).

Могуће негативне последице конфликта између религија:

- Напетост између припадника различитих религија
- Сарадња међу припадницима различитих религија
- Насиље међу верским заједницама
- Физички, психолошки и материјални губици за припаднике једне или више религија
- Поштовање религије и обичаја припадника других религија
- Дискриминација припадника мање заступљених верских заједница у друштву
- Расељавање људи и избегличке кризе
- Заједничко празновање различитих верских празника
- Изолација припадника мање заступљених верских заједница
- Принудна промена верских пракси

Након завршетка задатка, дискутујте о питању:

Како избећи негативне последице у друштву?

Провера знања

1. По чему се разликују теисти од атеиста?
2. Како начела мира и толеранције применити у свакодневном животу?
3. Ка чему води међурелигијски дијалог у једном друштву?
4. Зашто је важан да се води међурелигијски дијалог у данашњем друштву? Објасни!
5. Креирај активност за догађај који ће помоћи у спречавању предрасуда између различитих верских заједница у твом друштву.

ЗАЈЕДНИЧКИ ЕТИЧКИ ПРИНЦИПИ РЕЛИГИЈА

- ▶ Шта мислиш, шта значи бити солидаран?
- ▶ Да ли си учествовао у добротворној акцији?
- ▶ Како си се осећао?

За подстицај

Која етичка правила су слична у различитим религијама и зашто су важна за добар саживот?

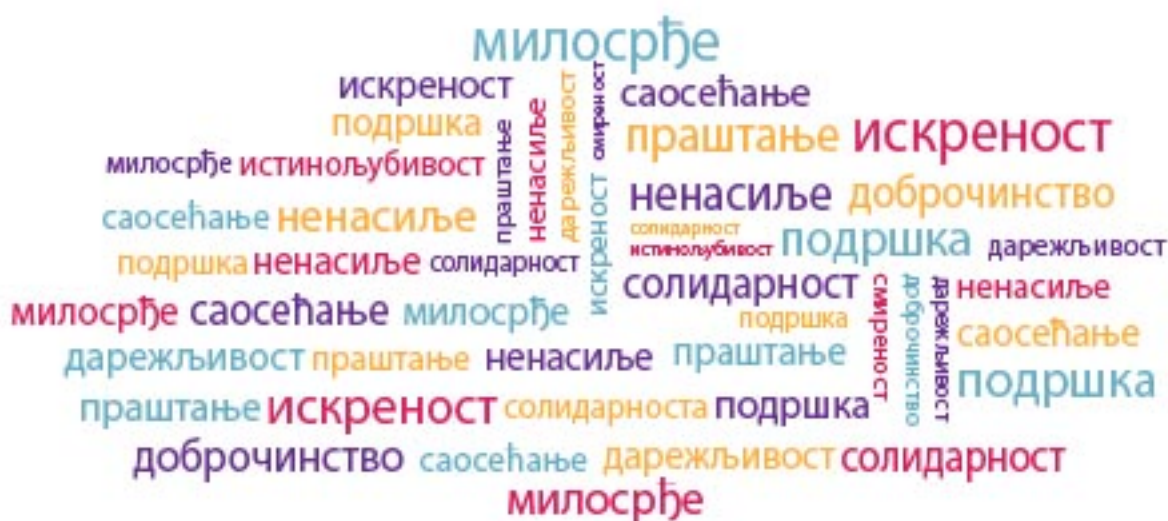
Шта ћу научити?

Како заједнички религијски етички принципи могу да нам помогну у свакодневном животу и нашим односима са другима.

Размисли и разговарај

Изабери један од доленаведених принципа који је теби најважнији и размисли како можеш да примениш овај принцип у свом животу? Затим заједно са својим другом разговарај о примерима из живота или средине, који показују како се изабрани принцип примењује.

Религијски принципи

У свету постоји много различитих религија и оне деле заједничке етичке вредности или **религијске принципе**.

Све религије подучавају да је важно да правимо добра дела, да се понашамо с поштовањем ка другима и да живимо поштено. Без разлике на то у шта верујемо, све религије говоре о љубави, милосрђу, искрености и поштовању ка животу. Ове вредности повезују људе и помажу нам да изградимо миран и праведан свет.

Религије нас уче да моралне вредности потичу од Бога. Он се сматра извором доброг и учи нас како да живимо праведно. Иако различите религије имају своја веровања о Богу, све позивају на поштовање себе, других и природе.

Најважније правило је да треба да се понашамо са добротом и поштовањем себе, без разлике на веру, културу или порекло.

Склањај се зла и чини добро.

— Свети Климент Охридски

Златно правило

Једно од најпознатијих заједничких етичких принципа је **Златно правило**.

Ово правило нас учи: „Не поступај са другима онако како не желиш да поступају с тобом“. То значи да ако желимо да будемо поштовани, треба да поштујемо друге. Овај принцип повезује различите религије и наглашава важност емпатије и међусобног поштовања у људским односима. Златно правило је присутно у скоро свим религијама.

НА ПРИМЕР: Замисли да си у школи и видиш како твом саученику случајно падају књиге на под. Уместо да прођеш поред њега а да му не помогнеш, подсетићеш се златног правила – сигурно не желиш да те прођу у таквој ситуацији? Вероватно би хтео/ла да ти неко помогне. Због тога му помажеш да сакупи књиге, показујући емпатију и поштовање.

Праведност религија

Све религије нас уче да треба да будемо добри, да помажемо и да се понашамо праведно ка другима.

НА ПРИМЕР: Марија је ученица основне школе и има много другова. Једног дана док су се играли у школском дворишту, нашла је банкноту. Тачно је знала који друг је изгубио, али је ставиле у свој џеп. Марија је знала да то није правилно, сетила се верских принципа о којима су јој говорили у школу и породици – да је правда веома битна. Одлучила је да врати другу банкноту због тога што је веровала да је важно да будемо поштени и говоримо истину.

Милосрђе и саосећање

Милосрђе је још један важан принцип који је заједнички за све религије. Све религије подстичу помагање другима, нарочито онима који су у невољи. Милосрђе не значи само да помажемо кад је лако, већ и кад је тешко.

НА ПРИМЕР:

Ученици из твоје школе дознају да је у Александровој кући избио пожар у коме је изгубио све и организују акцију за помоћ. Сакупљају храну, одећу и новац, али му дају и моралну подршку, посећују га и храбре. Овај пример показује како милосрђе укључује не само материјалну помоћ већ и емпатију, бригу и моралну подршку.

Искреност и истинољубивост

Искреност и говорење истине су основа сваке религије. Истина води ка праведности, зато све религије уче да је важно бити искрен, не само у односима с другима, већ и у односу према самом себи.

НА ПРИМЕР:

Гоиран решава да каже наставнику шта се десило, будући да је лажно сведочење забрањено са Десетбожјих заповести. Ове заповести важе у јудаизму, али и у хришћанству. У исламу, лажно сведочење је тежак грех. У будизму, истина је основ на путу ка просветљењу. Према Дарми у хиндуизму, истинитост је основ доброг живота.

Дарежљивост и доброчинство

Све религије нас уче да треба да будемо добри ка другима, нарочито ка онима који имају мање од нас. У јудаизму се ово назива цдака – давање новца, хране или друге помоћи онима којима је најпотребније. Библија каже да људи треба да буду дарежљиви и да помажу а да не очекују ништа заузврат. У црквама се често сакупљају донације за сиромашне породице. Муслимани имају правило које се назива зекат, што значи да део њиховог богатства требају дати сиромашнима. Такође, могу да дају садаку, добровољну помоћ. Будисти

Папа Франсо:
— Жедни смо милосрђа

Будисти често дају храну
онима који немају

верују у **дану**, што значи давање без очекивања нечега заузврат. Они често дају храну људима који је немају довољно.

Подршка заједници и солидарност

Јевреји верују у међусобно помагање, па често организују групе за помоћ старима и болеснима. Хришћани верују да су сви људи једна велика породица, помажући са добротворним акцијама.

Пример за ово су волонтерске акције у оквиру верских заједница, као што су народне кујне и сакупљање донација за породице којима је потребна помоћ.

Вајрам је повод и да се подсетимо сиромашних, деце без родитеља и усамљених.

Смиреност и ненасиље

Ненасиље је још један од кључних етичких принципа у свим религијама. То значи да нико не сме да нанесе штету другом човеку, без разлике да ли је то физичко, емоционално или ментално насиље. Уместо насиља религије препоручују љубав и мир.

НА ПРИМЕР:

Монах из Тајланда спашава рањену птицу, лечи је и пушта назад у природу, пратећи принцип ненасиља (ахимсе).

Праштање

Праштање је важан елемент морала у религијама. Овај принцип учи да треба да опростимо другима за њихове грешке и да не чувамо мржњу у нашим срцима.

НА ПРИМЕР:

Јован и Марко су имали конфликт, али се Јован сетио учења Исуса Христа о праштању и одлучио да му опрости. Марко се извинио и Јован се ослободио гнева. Ово је пример како праштање доноси мир и ослобађање од негативних емоција.

Етичка ризница

„Иако су путеви различити, истина о доброти, правди и љубави је иста за све“.

Папа је истакао велику одговорност религија да промовишу мир и хармонију

Папа Франциско, лево, и Васељенски патријарх Вартоломеј I након светске литургије у Патријаршијској цркви Свети Ђорђе у Истанбулу.

ОВИ ЕТИЧКИ ПРИНЦИПИ ИМАЈУ ПРАКТИЧНУ ПРИМЕНУ У ЖИВОТУ ЉУДИ.

У породици учимо да будемо поштени, да будемо љубазни и да прашамо. У друштву: поштовање и праведност нам помажу у грађењу хармоничних заједница. У послу, поштење и праведност воде ка поверењу и успеху. У односу са природом: поштовање природе води ка еколошкој одговорности.

Открио/ла сам!

Ове религије у свету уче нас истим основним моралним нормама: поштовање других, љубав, милосрђе и ненасиље. Примењујући ове принципе, можемо да изградимо боље и мирније друштво.

Активности

Поделите се у пет група.

Свака група ће извући један листић на коме је написана једна од следећих религија: хришћанство, ислам, јудаизам, хиндуизам и будизам.

- 1) Истражите са којим исказима су у одговарајућој религији заступљена три принципа (златно правило, ненасиље и солидарност).
- 2) Дискутујте и запишите на којим етичким принципима и моралним вредностима се заснивају искази.

Активности

- 3) Наведите примере из ситуација из свакодневног живота када се поступа у сагласности са одговарајућим етичким принципом, и када се поступа супротно од њега. На пример, зато што не жели да га оговарају и он не оговара друге, или иако не жели да га оговарају, он оговара друге.
- 4) Свака група презентује или може да одглуми неку од ситуација.
- 5) На нивоу разреда изведите закључак о томе шта значе ови принципи и које су последице њиховог придржавања/непридржавања у свакодневном животу.

Провера знања

1. Наброј шест кључна религијска принципа која си изучавао/ла у овој лекцији.
2. Како се принцип „ненасиља“ одражава у различитим религијама, као што су будизам, хришћанство и ислам?
3. Можеш ли да се сетиш тренутка када си био дарељжив или љубазан у својој заједници?
4. Упореди концепт праштања у хришћанству са оним у исламу и будизму?
5. Шта мислиш, да ли примена златног правила може да смањи конфликте? Зашто да или зашто не?
6. Напиши кратку причу о ситуацији у којој неко показује солидарност и помаже другима, базирану на учењима различитих религија.

РЕЛИГИЈЕ И ПОСЛЕДИЦЕ ЊИХОВЕ ЗЛОУПОТРЕБЕ

За подстицај

- ▶ Ученик у школи је радознао у вези са различитим религијама, али његова породица му каже да не сме да учи о другим веровањима због тога што је само њихово веровање „тачно“.
- ▶ Шта мислиш о ставу породице ученика?

Малала Јусуфзаи,
но-добитница Нобелове награде
за мир за 2014. годину

Да ли знаш ко је Малала Јусафзаи? Истражи шта обележава њен живот.

Зашто је Малала добитница Нобелове награде.

Шта ћу научити?

Који су изазови повезани са утицајем религија у свету као што су догматизам и нетолеранција, потискивање критичког мишљења, родна неједнакост, отпор ка културним и друштвеним променама, злоупотреба ауторитета.

Размисли и разговарај

Размислите о речима Махатме Гандија, који је једном рекао: „Допада ми се ваш Христос, не допадају ми се ваши хришћани. Ваши хришћани су толико различити од вашег Христа“. Ова изјава наглашава неповезаност која може да постоји између религиозних учења и поступака њихових следбеника.

- 1) Размислите о значењу овог цитата у односу на друге религије у свету.
- 2) Да ли су религиозна учења увек у складу са поступцима верника?

Изазови повезани са утицајем религија

Религије су одувек играле важну улогу и историји човечанства, водећи људе у њиховим веровањима и вредности. Они уче доброти, поштовању и смислу у животу. Ипак, понекад религиозан утицај може да донесе и изазове. Један од ових изазова је потискивање критичког мишљења.

Шта омогућава критичко мишљење?

Критичко размишљање је способност да постављамо питања, да анализирамо информације и формирамо сопствена мишљења на основу логике и доказа. То нам помаже да решавамо проблеме, да доносимо добре одлуке и да разумемо различите перспективе. Људи који размишљају критички не прихватају идеје слепо – они се питају: „Зашто је ово истина“? и „Како може да се докаже?“

Како религије могу да потисну критичко размишљање?

Религије вековима обликују друштва, учећи људе моралним вредностима и традицијама. Ипак, у неким случајевима, религиозна веровања су коришћена да се ограничи радозналост и обесхрабри независно размишљање. То доводи до појаве познате као **догматизам**.

Догматизам је када се религијска учења представљају као апсолутне истине, што значи да следбеници не смеју да их преиспитују. Ако неко пита „зашто?“, може му се одговорити са „Због тога што тако пише“ или „Због тога што је одувек било тако“. Кроз историју, религијске институције су се понекад супротстављале научним открићима која су представљала изазов за њихова учења.

Кад је Галилео рекао да се Земља креће око Сунца, прква га је казнила због тога што је то било супротно тадашњим веровањима.

Злоупотреба религија може довести до **ограничавања образовања**. У неким друштвима, религиозне групе контролишу шта људи смеју да уче. Неке књиге, идеје или дискусије се забрањују због тога што могу да изазову верску власт.

Злоупотреба ауторитета доводи до слепо послушности. Неке религијске вође захтевају целосну послушност, без дозволе за размишљање. Они користе своју моћ да би контролисали друге или ширили страх. Ово може довести до тога да људи следе штетна правила а да се не питају да ли су правилна или праведна,

Негативне последице потискивања критичког размишљања

Кад се људи не охрабрују да размишљају критички, друштво може да се суочи са неколико проблема:

- **Недостатак напретка** – Ако људи не смеју да преиспитују традиције, друштва не могу да развијају нове идеје, технологије или решења проблема.
НА ПРИМЕР: Уводи се нови закон о једнаким правима за све, али неке религиозне групе се противе због тога што се он не слаже са њиховим традицијама.
- **Нетолеранција** – Без критичког размишљања, људи могу веровати да је њихова религија једина „тачна“ и да се понашају неправедно према другима.
- **Родна неједнакост** – У неким религијама, застареле традиције ограничавају права жена, спречавајући их да се образују или доносе важне одлуке.
- **Религиозни екстремизам** – Неки људи доводе религијска веровања до крајности, користећи насиље да би наметнули своје идеје.

У свету где постоје различита веровања, религија може да буде и водиља, али и извор конфликта. Изазов лежи у изналажењу равнотеже између религије и етике, а притом веровања људи да не крше права и достојанство других.

НА ПРИМЕР:

Девојчица је малтретирана због тога што носи верску одећу која је различита од одеће осталих ученика у њеној школи.

Религије могу да дају смерницу и створе заједништво, али важно је да размишљамо самостално. Постављање питања, тражење доказа и учење из разних перспектива помаже нам да растемо и побољшамо свет. Бити религиозан и размишљати критички не морају бити супротстављене ствари, односно увек треба да тражимо истину, праведност и знање.

У многим друштвима, религиозна веровања често се користе да би се оправдала родна неједнакост. На пример, земље са снажним религиозним догмама имају виши степен родне разлике у образовању и запошљавању жена. Ово покреће критична питања о етичким вредностима таквих веровања.

Открио/ла сам!

- Религије могу да дају правац и отворе заједништво, али важно је да размисљамо самостално.
- Постављање питања, тражење доказа и учење из различитих перспектива помаже нам да растемо и побољшамо свет.
- Бити религиозан и размисљати критички не морају да буду супротстављене ствари, односно увек треба да тражимо истину, праведност и знање.

Активности

Напиши другачију верзију приче и понуди решење које ће се засновати на етичким и хуманим вредностима. Ово нажалост није само прича већ одражава реалност у многим деловима света данас.

У једној малој заједници раме до рамена живе две религиозне групе. У почетку живе мирно, славећи своје разлике. Међутим, како се шири догматизам, нетолеранција почиње да се повећава. Једна група почиње да намеће своја веровања другој, што доводи до раскола који раскида заједницу...

Провера знања

1. Који су изазови у религијама у савременом друштву?
2. Шта значи догматизам?
3. Које су негативне последице потискивања критичког мишљења?
4. Како се манифестују ограничавања у односу на образовање у неким религијама?
5. Да ли има промена у вашим мишљењима о различитим религијама, након што сте се упознали изблиза са њиховим карактеристикама?
6. Како можемо да развијемо средину где поштовање и разумевање надвладавају над догматизмом и нетолеранцијом?

СЕКУЛАРИЗАЦИЈА

- Да ли су људи у твом окружењу слободни да изаберу своју веру или им је то наметнуто од других?

За подстицај

Замисли свет у ком не постоје религије.
Како ће се људи односити?
Како ће државе функционисати?
Шта ће бити добро, а шта лоше?

Шта ћу научити?

- Шта значи секуларизација и зашто је важна.
- Шта представља секуларно образовање и секуларно правосуђе и како се разликују од религијског.
- Када се нарушава подела цркве и државе.

Размисли и разговарај

Замисли да живиш у држави где су школе и закони засновани на једној религији. Ако не припадаш тој религији, можда нећеш имати једнака права на образовање или једнаке могућности за запошљавање. На пример, ако не верујеш у ту религију, можда ћеш требати да изучаваш и пратиш њена правила, иако имаш своја, другачија уверења. У таквом друштву, нећеш имати слободу да одабереш у шта да верујеш или како да живиш.

- Како ћеш се осећати ако живиш у таквом друштву?
- Зашто је важно да имаш слободу веровања и право на избор?

Шта је секуларизација?

Секуларност је одвојеност државе од било које религиозне институције, тако да се закони и школе не воде према верским учењима већ према универзалним принципима и законима који важе за све грађане. Државне власти треба да буду неутралне у односу на питања повезана са вером.

У секуларним друштвима **религија је приватна ствар**, која не треба да има утицај на политичке одлуке и начин функционисања државе. То значи да су владине институције и појединци који представљају државу одвојени од религијских институција и религијских припадника. То значи да верске заједнице не могу да одлучују о заједничким стварима свих грађана, верника и атеиста. Оне не могу да одлучују о политици, јавним предузећима, јавном образовању и здравству и слично. Верске вође одлучују о тим питањима која се односе на њихове верске заједнице.

Наш Устав позива на секуларну државу

Согласно Уставу, Република Северна Македонија је **секуларна држава**.

Ипак, без обзира на секуларни карактер државе, религија и данас, у савременом друштву, има велику улогу у животу грађана. Због тога је значајно да се развија емпатија ка другим људима, разумевање и подизање свести о поштовању осталих религија, верских заједница и верских група, као и поштовање одлука нерелигиозних људи у друштву.

Добити од одвојености цркве и државе

Одвојеност религије и државе носи многе добити за све нас. Сви људи, без разлике на веру, имају иста права и могућности. То значи да су сви једнаки. Свако може да верује у шта жели или да не верује, и нико не може да му/јој намеће ништа. Закони важе за све нас на исти начин и не заснивају се на религији. У школи, настава се заснива на науци и фактима, а не на верским правилима.

У **секуларној школи** се не фаворизује ниједна религија. Ученици уче о разним религијама и културама, али нису обавезани да припадају ниједној. Настава учи ученике да размишљају критички и рационално, тако да они сами могу да доносе одлуке.

У **секуларном правосудју**, сви људи су третирали једнако, без разлике на оно у шта верују. Судови доносе одлуке према законима, а не према религиозним правилима, дако да сваки човек има праведан третман. Ово ствара фер друштво где сви поштују и имају исте могућности.

Декларација о људским правима Уједињених нација у члану 18 каже:

„Овако има право на слободу мисли, савести и религије“. Ово право укључује и слободу човека да промени своју религију или убеђење или појединачно или у заједници са другим људима, приватно или јавно, да манифестује своју религију или убеђење преко подучавања, практиковања, одржавања служби или обреда.

Елеонор Рузвелт, ранија прва дама ОАД-а и активисткиња, држи плакат Универзалне декларације за људска права (на енглеском језику), Њејк Оаксес, Њујорк, новембар 1948. године.

Нарушавање секуларности

Нарушавање секуларности значи када се не поштује принцип одвојености религије и државе.

На пример, ако се у држави даје **предност једној религији**, то значи да се тој религији даје више права у односу на друге. То значи да се све религије не третирају једнако.

Други пример је ако држава ствара **законе који важе само за људе који припадају једној религији**, а не за све људе без разлике на религију.

До нарушавања секуларности може да дође и ако су ученици у државним школама **принуђени да уче веронауку** и немају избор да уче нешто друго. У секуларним школама, ученици треба да имају могућност избора.

Дискриминација према вери је такође пример нарушавања секуларности. То је кад неко не може да користи своја права због тога што припада другој религији или уопште не верује.

Открио/ла сам!

- Секуларизација ствара праведно друштво у коме сви грађани имају једнака права, независно од њихове религиозне припадности.
- Кад су школе и закони независни од религије, свако има слободу да изабере како ће да живи и у шта ће да верује.

Активности

Нарушавање секуларности у образовању и правосуђу

Поделите се у парове. Погледајте доле наведене различите ситуације. Једна ситуација се односи на образовање, а друга на правосуђе.

- 1) Изаберите једну ситуацију и заједно са другом у пару идентификујте нарушавања секуларности.
- 2) Објасните које користи секуларности се не могу остварити у изабраној ситуацији.
- 3) Презентујте нарушавања која сте идентификовали и образложите своје аргументе.
- 4) Дискутујте у разреду када образовање и правосуђе могу да се сматрају секуларнима и како то утиче на демократско и праведно друштво?

ОБРАЗОВАЊЕ:

Наставници терају ученике да се моле у школи.

ПРАВОСУЂЕ:

Судија који је припадник једне религије пресуђује у корист припадника своје религије без одговарајућих доказа.

Провера знања

1. Шта значи секуларизација?
2. Како се секуларно образовање и правосуђе разликују од верских система?
3. Када образовање и правосуђе могу да се сматрају секуларним и како то утиче на демократско и праведно друштво? Упореди концепт опроста у хришћанству са оним у исламу и будизму.
4. Како нарушавање одвојености цркве и државе може да узрокује да се људи осећају неједнако?
5. Да ли је у реду да се намеће једна религија у школи или суду? Зашто да или зашто не?
6. Замислите да се у вашој држави не поштује одвојеност цркве и државе. Што би променили да утицај вере у школи и суду буде мањи?

Тема:

ИДЕНТИТЕТ

- Појам идентитета

- Лични идентитет

- Групни идентитет

ПОЈАМ ИДЕНТИТЕТА

- Шта мислиш, да ли је твој идентитет нешто што се ствара након рођења?

За подстицај

Шта је то што чини да се разликујеш од осталих људи. Који квалитети и способности те издвајају.

Шта је то што те чини личношћу и који чиниоци обликују твој лични развој.

Шта ћу научити?

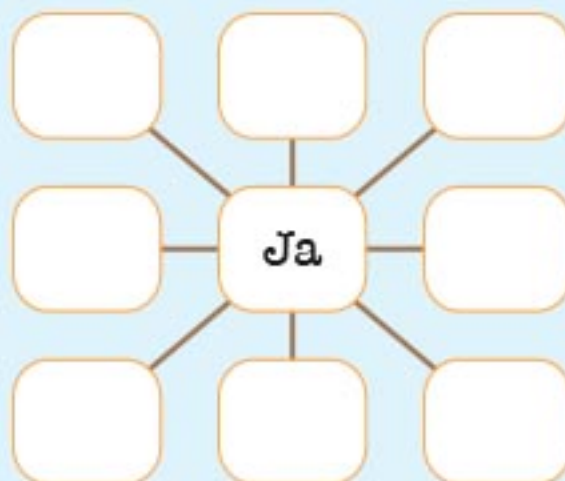
- Шта је то што чини да се разликујеш од осталих људи. Који квалитети и способности те издвајају.
- Шта је то што те чини личношћу и који чиниоци обликују твој лични развој.

Размисли и разговарај

- Којим речима би описао себе?
(Дечак/девојчица, узраст, етничка припадност, религија, језик, спорт, хоби, одећа, музика, ТВ-програма и сл.)
- Које речи други користе да би те описали?

Користи технику „Мисаона мапа“

Шта је идентитет?

„Ко сам ја?“, „Шта желим и шта не желим?“, „Какав сам ја?“, „Шта знам и шта могу да урадим?“ – ова питања постављамо себи у различитим тренуцима живота. Она нам помажу да боље упознамо себе и да изградимо сопствени идентитет. Идентитет представља све оно што нас прави уникатним – начин на који размишљамо о себи, како нас други гледају, како се односимо и шта нас одликује као личности. То је наша лична слика о нама самима, а баш то ствара нашу индивидуалност. Неки аспекти идентитета су одређене још од рођења, као што је наше име, датум и место рођења и породица. Ове информације се обично не мењају и због тога се називају подацима за идентификацију. Али велики део нашег идентитета се формира и мења кроз живот. Наши интереси, способности, ставови и вредности се развијају преко искуства које стичемо, окружења у ком растемо и људи којима се окружујемо. На основу идентитета, бирамо одећу, музику коју желимо, наше хоби, слободне активности и пријатеље. **Идентитет** или моје „ја“ (лични идентитет) је збир својстава према којима постајемо уникатни, препознатљиви и различити од осталих.

Моја култура – мој идентитет

Како се формира идентитет?

Изградња идентитета може се упоредити са позоришном представом. На почетку представе, као и на почетку нашег живота, не знамо много о себи, али како прича наставља, почињемо да разумевамо идентитет и улоге глумца преко његових радњи и избора. У позоришту режисер дели представу, раздељујући улоге глумцима и стварајући везе између њих да би испричао неку важну причу или догађај. У нашем животу сами смо режисери улога које играмо и сами бирамо како ћемо градити наш идентитет. Начин на који се понашамо, шта желимо и како правимо изборе оформиће наш идентитет.

Чиниоци који обликују идентитет

Лични идентитет се не ствара одједном – он се развија кроз цео живот. На њега утичу различити чиниоци као што су физички изглед, пол, породица, образовање, вредности, интереси, култура, однос других лица ка нама (родитељи, пријатељи, учитељи, вршњаци).

ПОЛ

Пол има два основна аспекта. Пол којим се идентификујемо има велику улогу у обликовању наших социјалних искустава и улога.

Биолошки аспект – обухвата физичке карактеристике са којима се људи рађају (мушки и женски полови органи, хормони, генетика).

Социјалан аспект – обухвата улоге, понашања и очекивања које друштво повезује са мушкарцима и женама,

ФИЗИЧКЕ ОСОБИНЕ

Наш изглед, као што су висина, боја коже, фризура или стил понашања, може да утиче на то како нас други виде и како видимо себе. На пример, Марко је веома висок за свој узраст, па га често питају да ли игра кошарку. Понекад му то смета, ало током времена почиње да прихвата свој изглед као део свог идентитета.

ОСОБИНЕ ЛИЧНОСТИ

Да ли смо стидљиви или комуникативни, да ли волимо изазове или избегавамо ризик – ове особине формирају наш карактер и начин како се повезујемо с другима. На пример, Александар је интровертан и много не воли гужву.

ВРЕДНОСТИ

Оно што сматрамо важним (поштење, пријатељство, успех) и ствари које нас интересују (спорт, уметност, технологија) утичу на наше изборе и циљеве у животу. На пример, Јана је васпитана у породици где се цене поштење и помагање другима и то утиче на њено понашање.

ИНТЕРЕСИ

Хобији, спортови, уметност, наука и остали интереси утичу на то како се идентификујемо у којим групама припадамо. На пример, Теута воли уметност и ужива да црта. Она верује да је креативност важан део њеног идентитета и жели да постане дизајнер.

ОБРАЗОВАЊЕ

Знање и вештине које стичемо кроз образовни процес помажу нам да разумемо свет и изградимо властиту перспективу. На пример, можда ће ученик који воли математику изабрати каријеру инжењера или научника, док неко ко воли уметност може да постане сликар.

ПРОФЕСИЈА

Каријера или посао који желимо да имамо у будућности, као и вештине које развијамо, могу да буду важан део нашег идентитета. На пример, Ефрем сања да постане лекар јер воли да помаже људима. Већ сада воли да учи о људском телу и здрављу.

ПРИЈАТЕЉИ И ШКОЛА

Пријатељи и школа такође утичу на то какве ћемо личности постати. Ако је неки ученик окружен пријатељима који воле спорт, он може да развије љубав према физичкој активности и да почне да тренира кошарку или фудбал. Наставници, подстицањем критичког размишљања, могу да помогну ученику да постане радознао и аналитичан у решавању проблема.

ПОРОДИЦА

Породица игра велику улогу у обликовању наших вредности и ставова. Ако се у породици наглашава поштење, дете ће усвојити ову вредност и трудити се да буде искрено у односима са другима. Ако породица подржава љубав према уметности, код детета се може развити интерес за музику, сликање или плес.

ПРИПАДНОСТ ГРУПИ

Без обзира дали смо део одређеног разреда, спортског клуба, онлајн заједнице или верске групе, припадност различитим групама утиче на то како себе идентификујемо. На пример, Петар је део школског кошаркашког клуба. Поносан је што је део клуба и то му даје осећај припадности.

КУЛТУРА И ДРУШТВО

Култура и друштво у којима одрастамо такође утичу на наш идентитет. Традиције, обичаји и језик нам помажу да схватимо ко смо и где припадамо. У неким културама, породичне вредности и заједнички оброци су од великог значаја, док се у другима наглашавају индивидуалност и независност.

УЛОГЕ

Улоге које имамо, као што су ученик, брат/сестра, пријатељ или члан заједнице, такође доприносе обликовању нашег идентитета. На пример, ако дете одраста у окружењу где је волонтирање важно, може му се развити жеља да помаже другима и да брине о друштву.

Открио/ла сам!

Овака особа је јединствена, са својим особинама и талентима који је издвајају од осталих. Али управо човечност је оно што нас уједињује и повезује као део заједничке приче живота. Формирање идентитета је оловен процес који се одвија током целог живота. Зависи од личних карактеристика, породице, окружења, искустава и културних утицаја. Фактори су утицаји који обликују идентитет.

Активност 1

1) Пронађи свој пар

На малом папиру запиши једну своју специфичну карактеристику или интересовање (на пример, „волим да читам књиге“, „допада ми се скијање“, „волим пицу“, „имам брата/сестру“). Затим се крећемо просторији и пронађи другог ученика који има исту или сличну карактеристику. Када пронађеш свој пар, седни до њега/ње и разговарајте о другим сличностима које су вам заједничке.

2) Формирај групу

Окупите се у групе сви који делите слична интересовања или карактеристике (на пример, „Сви који воле спорт“ или „Сви који имају кућног љубимца“). Затим свако нека каже нешто јединствено о себи што га издваја од осталих у групама. Затим разговарајте о следећим питањима:

- Да ли је било лако или тешко да пронађете свој пар? Зашто?
- Осим карактеристике која вас је спојила, шта још имате заједничко?
- Да ли сте открили нешто ново о себи или другима док сте радили задатак?

Активност 2

Подељени у парове, читате приче дате у наставку. Један ученик чита прву, други другу. Сваки пар треба да замисли разговор између Арбера и Давида, у ком ће разговарати о неким од следећих питања: Који су њихови интереси? Шта их привлачи тим интересима? Како су људи у њиховом животу реаговали на те интересе? Да ли су се икада осећали другачије од групе? Када и како? Какав савет бисте дали ученику да покуша да се уклопи? Какав савет бисте дали некоме ко покушава да одлучи како да се представи пријатељима и породици?

Прича 1

ТАСТАТУРА ЗА РАЧУНАР – АРБЕРОВА ПРИЧА

Још од детињства ме је фасцинирало како ствари функционишу. Док су се друга деца играла напољу, ја бих седео на поду са старим радиом, шрафцигером у руци, пажљиво одврћући задњу плочу. Допао ми се изазов да схватим како се сви мали делови уклапају.

Једног дана, када сам имао око десет година, ујак ми је дао покварену тастатуру за рачунар. „Можда можеш ово да поправиш“, рекао је са осмехом. Расклопио сам је, испитујући плочу, ситне гумене улошке испод кључева и начин на који је сваки део повезан. Сатима сам тестирао, замењивао и поново састављао делове. На крају сам успео да је поправим. То је био тренутак када сам схватио да је то оно што желим да радим. Али моју страст нису сви разумели. Моји пријатељи су мислили да је чудно што више волим да поправљам старе уређаје него да играм видео игре са њима. „Зашто губиш време на то ђубре?“, питали би ме. Чак су и моји родитељи били забринуте јер сам превише времена проводио сам у својој соби, окружен жицама и плочама. Међутим, нисам могао да игноришем оно што волим.

Почео сам да гледам онлајн упутства, учећи како да поправљам лаптопе, таблете, па чак и телефоне. На крају су људи почели да долазе код мене када би им се покварили уређаји. „Хеј Арбере, мој телефон не може да се укључи – можеш ли ми помоћи?“ Моје интересовање више нису сматрали чудним; сматрали су га корисним.

Сада, гледајући уназад, схватам да „проналажење мог гласа“ није било да причам – већ да слушам себе. Радило се о праћењу онога што волим, чак и када други то нису разумели у почетку.

Прича 2

КАМЕЛЕОН – ДАВИДОВА ПРИЧА

У средњој школи сам само желео да се уклопим. Гледао сам шта носе популарна деца, како причају, која музика им се допада. Проучавао сам их, надајући се да ћу, ако копирам њихов стил, коначно осетити да припадам тамо. Једног дана сам одлучио да купим пар скувих патика, истих као мојих другова из разреда. Штедео сам недељама уверен да ће ме људи, када их будем имао, гледати другачије. У тренутку када сам ушао у школу носећи их, очекивао сам дивљење – можда чак и климање главом као одобравање од дечака које сам желео да импресионирам. Уместо тога, ништа се није догодило. Нико није ни приметио.

Патике нису промениле начин на који су се људи понашали према мени, а још горе, схватио сам да нису промениле ни то како сам се осећао према себи. И даље сам био исти Давид, само са новим патикама. Тај тренутак ме је снажно погодио. Провео сам толико времена покушавајући да се уклопим, као камелеон који мења боје. Након тога сам почео да обраћам више пажње на оно што ме чини срећним – а не на оно што сам мислио да ће импресионирати друге. Престао сам да се облачим тако да бих одговарао групи и почео сам да бирам ствари које су одражавале моју праву личност.

И довољно је смешно да, што сам више постајао свој, толико сам се самопоузданије осећао. Још увек понекад мислим на те патике. Подсећају ме да „проналажење свог гласа“ – није важно шта носиш – већ да знаш ко си.

ЛИЧНИ И ГРУПНИ ИДЕНТИТЕТ

- Којим групама припадаш (породица, пријатељи, хобији, културне или верске заједнице)?

За подстицај

Како групе којима припадаш утичу на твоје вредности, понашање или размишљање?

Шта ћу научити?

- Како се разликују лични и групни идентитет.
- Како идентитет игра важну улогу у свакодневном животу.

Размисли и одговарај

Погледај доле наведене примере и разговарај са својим другом о томе да ли је то лични или групни идентитет. Примери:

1. Припадност одређеној религији
2. Љубав према цртању
3. Држављанство
4. Лични стил облачења

„Ко сам ја изван група којима припадам?“

Идентитет је оно што нас чини јединственима и другачијима од других, али истовремено и оно што нас повезује са одређеним групама. Свака особа има **лични идентитет** (карактеристике које су јединствене за њу) и **групни идентитет** (карактеристике које дели са одређеном групом).

Лични идентитет обухвата све јединствене карактеристике једне особе, као што су:

- Физичке карактеристике: висина, боја очију, облик лица.
- Карактеристичне особине: смиреност, енергија, амбициозност, емпатија.
- Личне вредности: поштење, љубазност, дисциплина.
- Интереси и таленти: спорт, музика, математика, кување.
- Животна искуства: пријатељства, изазови, успеси и неуспеси.

НА ПРИМЕР: Софија је тринаестогодишња девојчица која воли да чита књиге, пише приче и игра кошарку. Љубазна је, амбициозна и воли да помаже другима. Ове карактеристике чине њен **лични идентитет**.

Групни идентитет је осећај припадности одређеној групи и обухвата карактеристике, вредности и норме које делимо са другим људима.

На групни идентитет утичу:

- Породица: вредности, традиције, васпитање.
- Националност: језик, култура, обичаји.
- Религија: веровања, морални принципи.
- Хобији и спортски клубови: заједнички интереси и активности.
- Пријатељи и школа: заједничка искуства и утицај на особу.

НА ПРИМЕР: Емруш је члан кошаркашког тима. Он има заједнички циљ са својим саиграчима – да побеђује на утакмицама. Иако свако од њих има свој лични стил игре, они функционишу као тим. Ово је пример **групног идентитета**.

Групни идентитет може да утиче на лични идентитет – ако Емруш проводи пуно времена са тимом, можда ће почети да користи кошаркашки сленг, да се придржава исте исхране као и његови саиграчи или да прихвата нове вредности попут тимског рада и дисциплине.

Разлике између личног и групног идентитета

ЛИЧНИ ИДЕНТИТЕТ	ГРУПНИ ИДЕНТИТЕТ
Јединствен за сваку особу	Подељен са групом
Зависи од индивидуалних карактеристика	Зависи од заједничких вредности и традиција
Утиче на изборе и одлуке особе	Утиче на осећај припадности и одговорности

Улога идентитета у свакодневном животу

У школи:

Сваки ученик има свој начин учења и размишљања (лични идентитет), али такође припада разреду и учествује у заједничким активностима (групни идентитет).

У породици:

Чланови породице деле заједничке вредности, али сваки има свој јединствени карактер.

У радном окружењу:

Запослени може бити амбициозан и креативан (лични идентитет), али истовремено поштовати правила и културу компаније (групни идентитет).

У спорту:

Фудбалер може имати свој стил игре, али када игра у тиму, мора да поштује тактику и стратегију тима.

Открио/ла сам!

Лични и групни идентитет су међусобно повезани – наш лични идентитет утиче на то којим групама ћемо припадати, а групе утичу на то како развијамо свој идентитет.

АКТИВНОСТИ

1) Подељени у четири групе, изаберите једну од доле наведених ситуација.

Задатак групе:

- **Читање и дискусија:** Прочитајте ситуацију и упознајте се са детаљима. Затим, у групи дискутујте о томе који део идентитета (лични или групни) има највећи утицај на понашање учесника у ситуацији.
- **Фокусирање на идентитет:** Размотрите разлику између личног идентитета (као што су вредности, интереси, хобији) и групног идентитета (као што је припадност спортском тиму, културној или етничкој групи).
- **Дискусија:** Како лични идентитет (као што су интереси и вредности) или групни идентитет (као што је припадност тиму или етничкој групи) утичу на понашање? Да ли постоје ситуације у којима лични идентитет игра већу улогу од групног идентитета и обрнуто? братно?

Након дискусије свака група презентује, а остали ученици имају прилику да им поставе питања ради појашњења и могућности да их допуне.

Ситуације

Навијање на међушколским утакмицама

Група ученика из ваше школе учествује на међушколској фудбалској утакмици. Навијају за свој тим и све време су узбуђени, али када тим изгуби, неки од њих су разочарани и љути. Проблем настаје када почну да се свађају са ученицима из друге школе, иако знају да то није добро.

Комуникација лекара са колегама, пацијентима и пријатељима

Лекар који ради у болници комуницира са колегом о новим медицинским протоколима. Тон комуникације је формалан јер је у питању стручна и медицинска дискусија. Лекар се састаје са пацијентом и објашњава му резултате тестова. Лекар користи пријатељски и смирен тон јер је пацијент забринут. Лекар комуницира са пријатељем на друштвеним мрежама. Његов тон комуникације је неформалан и пријатељски.

Препорука

Марија, Јована, Мики и Дени део су инклузивне балетске представе „Пепељуга“. На сцени се крећу помоћу колица. Плесали су заједно са осталима и добили награду за представу.

„Без обзира на различите способности особа са сметњама, кроз ову сценско-уметничку форму успели смо да покажемо вредност човека, да промовишемо толеранцију, хуманост, емпатију и љубав ка људском роду“.

Задатак

Протумачи изјаву режисерке представе.

Сукоб око лопте између ученика различите етничке припадности

Ученици различитих етничких група су у сукобу на спортском терену око лопте. Сваки ученик жели да има лопту, а њихова осећања постају интензивнија јер верују да њихова група има право да је узме.

Дељење информација о сопственим активностима на друштвеним мрежама

Ученик дели лична мишљења и слике, али не добија никакав коментар од других. Због тога се осећа неприхваћено.

Провера знања

1. Која је разлика између личног и групног идентитета?
2. Каква је веза између породичног и групног идентитета?
3. Замисли да си део школског тима. Како би искористио свој групни идентитет да би помогао тиму да успе?
4. Како твоје карактеристике и искуства обликују твој групни идентитет у различитим контекстима (школа, спорт, породица)?
5. Да ли је твој лични идентитет икада био у сукобу са твојим групним идентитетом? Како си то решио?
6. Креирај ситуацију у којој би твој лични и групни идентитет могли бити у сукобу. Како би решио ову ситуацију?

АСПЕКТИ ЛИЧНОГ ИДЕНТИТЕТА

- Да ли ова особа има само свој професионални идентитет или има више аспеката?

За подстицај

Како би се осећао када би требао/ла да се представиш новој групи људи?

Шта би им рекао о свом личном идентитету?

Шта ћу научити?

- Који су главни аспекти личног идентитета.
- Како људи у твом животу (породица, пријатељи, школа) утичу на то како се осећаш и како се развија твој идентитет.

Размисли и разговарај

Огледало идентитета

У једном граду међу високим зградама и бучним улицама живела је тринаестогодишња Сенада. Често је размишљала ко је она заправо. Сваког јутра, када би се погледала у огледало, приметила би своје тамне локне, светле очи и осмех који је ретко нестајао. Али да ли је то могло довољно да је опише?

Једног дана, деда јој је поклатио старо, украшено огледало. „Ово није обично огледало, Сенада“, рекао јој је. „Ово ће ти показати више од тога како изгледаш – открићеко си стварно ти.“

Када се Сенада погледала у огледало догодило се нешто необично. Уместо само њеног одраза, огледало је почело да приказује сцене из њеног живота:

- Како помаже свом млађем рођаку са домаћим задатком.
- Како радознано поставља питања у школи.

- Како брани своју другарицу када се неко према њој понаша неправедно.
- Како кући слави празнике са породицом и говори на два језика.

Сенада је била изненађена. Њен идентитет није био само њен изглед. Састојао се од њених карактеристика, поступака, вредности, људи који је окружују и искустава која је обликују.

Питања:

- Да ли те дефинишетвој изглед, или твоји поступци и вредности?
- Како твоји поступци обликују начин како те други виде?
- Када би имао/ла овакво огледало, шта бити оно показало о теби?

Задатак

Напиши неколико реченица о томе како желиш да видиш себе у „огледалу идентитета“.

Аспекти личног идентитета

Лични идентитет се састоји од различитих аспеката који су међусобно повезани и утичу на наше размишљање и понашање. Ови аспекти укључују физичке особине, психолошке карактеристике и биографске елементе.

Физичке особине су спољашње карактеристике као што су боја косе, висина, боја очију, облик лица, изглед коже и грађа тела. На пример, Маре је висока и због тога почиње да игра кошарку и постаје део кошаркашког тима.

Психолошке карактеристике су особине које обликују начин размишљања и понашања, као што су самопоуздање, емпатија, одговорност и радозналост. Неки људи су природно отворени и воле да упознају нове људе, док други више воле да проводе време сами, размишљајући или читајући.

АСПЕКТИ ЛИЧНОГ ИДЕНТИТЕТА

Биографски елементи укључују место рођења, породично порекло, културне традиције и језик којим говоримо. На пример, дете које одраста у мултикултуралном окружењу може да говори два језика и да има мешовите породичне традиције.

Наше самопоуздање и самопоштовање су уско повезани са овим аспектима. Ако смо задовољни собом и осећамо се сигурнима у своју личност, то се позитивно одражава на све аспекте нашег живота.

Одреди на који од горе наведених аспеката се односи сваки од датих примера.

- ♦ Матеја и Анита одрастају у различитим срединама. Матеја је рођена у великом граду где се свакодневно суочаваса различитим културама и језицима, тако да говори и енглески и шпански. Анита, с друге стране, одрастау малом селу где су традиције и локални језик веома важни, па је због тога поносна на своје наслеђе и чува културну традицију своје породице.
- ♦ Ирина и Азем су два ученика из различитих крајева. Ирина има природно црвену косу и зелене очи, док Азем има тамну косу и тамне очи. Ирина се осећа поносно због тога што је њен изглед чини јединственом, док се Азем осећа сигурним у својој кожи.
- ♦ Александар је веома емпатичан ученик који се увек труди да помогне кад неко има проблем. Има снажну способност да осети туђу бол, што га чини добрим пријатељем и слушаоцем. Насупрот њега, његова другарица Азра је отворенија и жели да буде у центру пажње, што понекад ствара сукобе са другим ученицима.

Аспекти су начини на које се лични идентитет изражава кроз различите карактеристике и понашања.

Пример:

Давид живи у мултикултуралном окружењу где се говоре македонски и турски језик.

(Културни фактор)

Давид говори оба језика и слави празнике обе културе.

(Културни аспект)

Активности

Активност 1:

Поделите се у групе и размотрите аспекте личног идентитета и факторе који доприносе формирању идентитета:

- 1) (1) физичке карактеристике: пол, боја коже, висина, тежина, црте лица, (2) психолошке карактеристике: особине личности, способности, вредности, интереси и уверења; и (3) биографски елементи: образовање, каријера, хобији, искуства и животни догађаји.

- 2) Затим изаберите два фактора из сваког од три аспекта (међу онима који нису претходно помињани) и користећи примере из стварности објасните како они утичу на формирање личног идентитета, односно на начин како различити људи доживљавају себе (на пример, у вези са образовањем – неко ко је стекао високо образовање може себе да доживљава као важнијег од некога ко је остао са нижим образовањем; на пример, у вези са висином – неко ко је веома низак и окружен је вишим људима може себе да доживљава као мање вредног од виших људи).

- 3) Презентујте свој рад.

Активност 2:

У пару истражите улогу породице, школе и вршњака у обликовању личног идентитета. На основу стеченог знања, припремите три одвојена производа (постере, стрипове и/или кратке драматизације) који приказују примере догађаја/сцена из стварног живота у којима се огледа утицај породице, школе и вршњака. Затим презентујте пред разредом.

Провера знања

1. Наведи два фактора из сваког аспекта личног идентитета.
2. Како психолошке карактеристике, као што су интереси и уверења, могу утицати на лични идентитет?
3. Примени пример образовања: како различити степени образовања могу утицати на лични идентитет особе у контексту њеног доживљаја себе?
4. Размотри како лична искуства (као што су хобији или професионална искуства) утичу на то како неко доживљава себе, у контексту свог самопоштовања.
5. Који аспект личног идентитета (физички, психолошки, биографски) сматраш да је најважнији у процесу формирања личног идентитета? Зашто?
6. Замисли да мораш да изабереш два фактора из сваког аспекта (физичког, психолошког и биографског) који ће обликовати идентитет особе у будућности. Креирај нову личност на основу ових фактора и опиши како би та особа доживљавала себе у различитим друштвеним и професионалним ситуацијама (на пример, како би се понашала у групи, на послу или у породици).

МУЛТИДИМЕНЗИОНАЛНОСТ И РАЗВОЈ ИДЕНТИТЕТА

- ▶ Шта мислиш да би се десило са твојим идентитетом ако би престао да доживљаваш нова искуства?

За подстицај

Како се твој идентитет мења када си код куће, у школи или са пријатељима?

Шта ћу научити?

- Како се развија мултидимензионалност идентитета током живота.

Размисли и разговарај

Напиши кратак есеј о томе како се твој идентитет променио последњих година. Смернице за писање есеја:

1. Шта мислиш - да ли код тебе има промена у последњих неколико година? Да ли је нешто у твом изгледу, понашању или интересима другачије?
2. Који људи, догађаји или искуства су ти помогли да боље разумеш ко си? Како?
3. Да ли другачије размишљаш о стварима? Шта те је подстакло да промениш своје ставове или веровања?
4. Како су ти нова искуства помогла да разумеш нешто ново о себи? Можеш ли дати пример?

Мултидимензионалност идентитета

Идентитет се састоји од много различитих делова, као што су наше личне карактеристике, наша култура, улоге које имамо у друштву и наша осећања. Сваки од ових аспеката је део твог идентитета. Мултидимензионалност идентитета показује како се ови делови мењају и повезују у различитим ситуацијама. У школи си ученик, код куће си син/ћерка, са пријатељима си друг/цдругарица. У неким ситуацијама можеш да будеш лидер (на пример, капитен тима), а у другим да пратиш нечија упутства (као када учиш са наставником). Како одрасташ, твоји интереси, ставови и друштво се могу променити, а са тим и твој идентитет. Разумевање свих ових аспеката идентитета помаже ти да се осећаш добро и да схватиш да су сви људи различити, али да сви припадамо истом друштву.

Да Винчи не само да је био познати сликар (познат по делима као „Мона Лиза“ и „Последња вечера“) већ и проналазач, научник, анатом и инжењер. Његова радозналост и креативност обухватају више дисциплина.

Утицај културних искустава

На пример, можемо да узмемо живе људе који се селе у различите земље. Када се дете сели из једне земље у другу, често се суочава са различитим културним нормама и вредностима. То може променити не само његове ставове већ и његову самоперцепцију. Дете може прихватити нови језик, нове пријатеље и нову културу, али се може осећати повезаним са својим пореклом и везом са породицом, што његов идентитет чини мултидимензионалним.

Идентитет и лични развој

Други пример је када се млада особа укључи у волонтерски рад. Ово искуство може да промени његов поглед на свет, да формира осећај солидарности и одговорности према заједници. Током таквих активности, личност се може изградити као лидер који развија своју емоционалну интелигенцију и способност разумевања потреба других.

Идентитет у спорту

Један од најзанимљивијих примера мултидимензионалности идентитета може се видети у свету спортиста. Неки спортисти, посебно они који учествују у међународним тимовима, морају да се прилагоде различитим културама и стиливима рада. На пример, кошаркаши или фудбалери који играју за стране клубове често комбинују културне вредности своје родне земље са новим вредностима које су научили из туђе културе. То има за резултат стварање нове верзије њиховог идентитета.

Открио/ла сам!

Идентитет није нешто што остаје исто током целог живота, већ се мења са различитим искуствима, као што су васпитање, школа и људи које упознајемо. Наш идентитет се такође мења када се нађемо у новим ситуацијама, као што је ослидба у другу земљу или испробавање нових активности. То чини идентитет јединственим и разноврсним, јер се мења и прилагођава током времена.

Активност 1

Прочитај причу и одговори на питања.

Субота је дан венчања тетке Лајле, а Надија је изабрана за цветну девојку. Тог јутрана церемонији, тетка Амина украшава Надијине руке на традиционалан начин. Користећи кану, природну боју, она ствара замршене дизајне који се зову мехнди. Али Надија је забринута. Мехнди дуго траје и не пере се одмах. Када у понедељак крене у школу, шта ће њени другови из разреда мислити о њеним украшеним рукама? Хоће ли разумети да је мехнди део њеног пакистанског наслеђа?

До поподнева, та мисао јој пролази – Надија је обузета узбуђењем због венчања. Сада једва чека да дође понедељак, када ће поносно да покаже своје руке својим пријатељима у школи.

„Надијине руке“ – Карен Инглиш

Како би реаговао/ла да носиш нешто што је део твоје културе, али друга деца то не разумеју? Како би се носио/ла са том ситуацијом?

Активност 2

Напиши своју „биографију“, распоређујући на временској линији значајне ствари које си доживео/ла / које су ти се догодиле у животу, од рођења до данас.

Линија треба да почне навођењем датума рођења и описом породице у којој си рођен (чланови и рођаци), након чега следе други важни догађаји/дешавања, где се на линији означава узраст када су се десили а испод или изнад линије даје се кратак опис догађаја/дешавања (на пример, кад сам имао/ла три године родила ми се сестра, кад сам имао/ла пет година моја породица се преселила у други стан/другу кућу и стекао/ла сам нове другове...). Након завршетка задатка, поделите се у мале групе и унутар група размените своје „биографије“ и објасните како су догађаји наведени у „биографији“ утицали на вас.

Затим можете да дискутујете о овим питањима:

- ▶ Који догађаји из твоје биографије су ти најважнији и зашто? Како су те ови догађаји променили или ти помогли да научиш нешто ново?
- ▶ Како замишљаш да ће твоја биографија да изгледа у будућности? Шта би требало да се догоди да би те то променило?
- ▶ Како би реаговао да носиш нешто што је део твоје културе, али друга деца то не разумеју? Како би се носио са том ситуацијом?

Провера знања

1. Шта значи мултидимензионалност идентитета?
2. Како можеш да објасниш зашто се идентитет мења у различитим срединама?
3. Како се можеш да се прилагодиш новој средини а да притом не изгубиш свој лични идентитет?
4. На који начин различите културе могу да допринесу мултидимензионалном идентитету?
5. Да ли је добро што се идентитет мења током времена? Објасни своје мишљење.
6. Напиши кратку причу о особи која се сели у другу земљу и опиши како се њен идентитет мења.

ВРЕДНОСТИ, САМОПОУЗДАЊЕ И САМОПОШТОВАЊЕ

- ▶ Које су твоје три омиљене особине?
- ▶ Наведи једну особину код себе због којесе осећаш захвалан/захвална.

За подстицај

Размисли о тренутку када си постигао неки циљ.
Какав си се осећао/ла?

Шта ћу научити?

- Како вредности и уверења утичу на наше понашање и наше изборе.
- Како поштовање сопствених вредности повећава самопоуздање и самопоштовање.
- Како наши поступци утичу на друге људе и окружење.

Размисли и разговарај

Подели ситуацију у којој је осећај сигурности себе порастао због неког избора или поступка који си направио/ла у складу са својим вредностима.

Разговор:

- Како си се осећао/ла када си поштовао/ла своје вредности?
- Шта би се могло десити ако не поштујеш своје вредности?
- Како твоје вредности утичу на твоје понашање према другима?

Вредности и уверења као основа личног идентитета

Наше вредности и уверења су важни принципи којимасе наше свакодневне одлуке руководе. Повезана су са нашим моралним компасом, који нам помаже да разликујемо правилно од погрешног. **Вредности** указују на ствари које су нам важне и које желимо да постигнемо у животу, док су **уверења** оно што појединац сматра тачним или важним. Она играју кључну улогу у формирању личног идентитета јер дефинишу наше ставове и понашање. Када пратимосвоје вредности, осећамо самопоштовање и имамо више самопоуздања.

Наше везе са другим људима се такође обликују из вредности и уверења која имамо. На пример, ако неко верује да је помагање другима веома важно, покушаће да помогне када види да неко има потребу, не очекујући ништа заузврат.

Вредности и уверења такође утичу на то како ћемо реаговати на важне животне одлуке, као што су избор образовања, каријере или пријатељстава.

Лични идентитет, самопоуздање и самопоштовање

Самопоуздање и самопоштовање су основни за лични идентитет. Када имаш снажан лични идентитет, ти си сигуран/на у себе и у своје изборе. Самопоуздање расте када прихваташ своје вредности и уверења и живиш према њима, што доводи до већег самопоштовања.

Самопоуздање је позитиван резултат доброг идентитета – када си сигуран у своје способности, вештине и вредности, лакше решаваш проблеме и суочаваш се са изазовима. На пример, ако дете верује у своју способност да учи и тежи ка томе да постигне своје циљеве, имаће веће самопоуздање. Истовремено, ако прихвати да није савршено и да прави грешке, то ће му помоћи да их исправи и крене даље.

Самопоштовање је способност да поштујеш себе и да цениш себе такав/таква какав/ва јеси. Када поштујеш себе, лакше ћеш да постављаш границе у својим односима и доносићеш одлуке које су у складу са твојим вредностима. Ако имаш високо самопоштовање, понашаћеш се достојанствено и захтеваћеш да се други понашају са поштовањем према теби.

Самопоуздање и спорт

Ученици који верују у себе имају више самопоуздања да учествују у спортским активностима, чак и ако знају да нису најбољи. Трудиће се и осећаће се задовољнима уложеним трудом, што ће их подстаћи да наставе да уче и развијају се.

Самопоштовање и односи са пријатељима

Ако ученицима снажно самопоштовање, односиће се према својим пријатељима са поштовањем и обзиром. Постављање граница и недозвољавање неприкладног понашања од стране других показује да ценимо себе и одржавамо самопоштовање. На пример, ако неки пријатељ покуша да га притисне да уради нешто што је супротно његовим вредностима, ученик може рећи: „Не, јато не подржавам“.

Вредности и избори на друштвеним мрежама

Ученици могу да размисле о избору садржаја који деле на друштвеним мрежама. Ако њихове вредности укључују искреност и бригу о приватности, биће пажљиви шта деле и како то утиче на њихово самопоштовање. Делјење нечега што је у складу са њиховим вредностима помоћи ће им да се осећају сигурнијим у себе.

Равнотежа између школских обавеза и личних интереса

Ако ученик вреднује и личне интересе и образовање, пронаћи ће начин да их у равнотежи. На пример, ученици који цене своју слободу одвојиће време за хоби или активност која их занима, што ће им помоћи да се опусте, а то ће им повекати самопоштовање и самопоуздање.

Повезаност између личног идентитета, самопоуздања и самопоштовања

Замисли ученика који је поносан на своје културне корене и поштује своје вредности, као што су поштење и напоран рад. Овај ученик показује те вредности својим понашањем, како у школи, тако и у односима са другима. Кад треба да донесе одлуку, води се овим принципима јер има јасан идентитет и поверење у своје способности. Због тога се овај ученик осећа сигурним и поштованим, што повећава његово самопоштовање.

Заузврат, самопоуздање и самопоштовање му помажу да се суочи са изазовима и издигне из тешких ситуација.

Александар Матовски-Цако је дипломирани професор за предшколско васпитање и данас ради у Граду Скопљу. Александар је особа која има Даунов синдром. Својим великим успехом сматра освојено прво место за плес у Републици Пољској. Поред плеса, Цако пише и поезију, има своју радио емисију и гласан је борац за људска права.

Ефекти личног идентитета на околину

Наши поступци и избори не утичу само на нас, већ и на људе око нас и нашу околину.

На пример, ако је неки наставник увек праведан и поштује све ученике, ти ученици ће научити да поштују исти принцип и наставиће да га примењују даље у свом животу. Ако је, с друге стране, тај наставник неправедан, то може да утиче на ученике и да учини да се осећају потцењено и да развију негативан став према школи.

Ефекти поступака појединца на околину такође су повезани са његовим личним идентитетом. Ако неко верује да је заштита животне средине важна, његови акције, попут рециклаже или смањења потрошње ресурса, имаће позитиван ефекат на природу и заједницу.

Открио/ла сам!

Лични идентитет, самопоуздање и самопоштовање су уско повезани и утичу једно на друго. Самопоуздање је веровање у сопствене способности.

Самопоштовање је олика сопствене вредности, сопственог знања и сопствених способности. Када разумемо и ценимо свој идентитет, градимо самопоуздање, које нам помаже да се суочимо са животним изазовима. Истовремено, самопоштовање нам омогућава да живимо достојанствено и да нас други поштују.

Активност 1

Седите у круг. Нека сваки ученик каже једну позитивну особину о себи и једну ствар у којој је добар. „Када упознате снаге једни других, упустите се дубље у разумевање ваших јединствених квалитета.“

Игра – давање комплимената

Један ученик почиње са меком лоптом. Баца лопту другом ученику и даје му комплимент. Затим особа која ухвати лопту уради исто..

Игра – мерач самопоуздања

На папиру нацртајте линију која представља „метарсамопоуздања“. На овој линији означите колико се самоуверено осећате у вези са различитим аспектима свог живота: учење и школски задаци, пријатељства и дружење, активности изван школе (спорт, музика, хобији итд.). Затим разговарајте о томе како ове перцепције утичу на ваше понашање и како можете да радите на областима у којима се осећате мање самопоуздано.

Групна дискусија – узор и утицаји

У малим групама разговарајте о људима који вас инспиришу (познате личности, историјске личности, чланови породице) и како су ови узор и утицали на твоју самоперцепцију. Одржите говор о поверењу и самопоуздању.

Групна дискусија се може водити и око ових питања:

- 1) Како сазнање да нешто можеш успешно да урадиш утиче на твоје самопоуздање и самопоштовање? Зашто?
- 2) Како ствари у које си уложио труд и постигао успех (на пример, свирање пред публиком на концерту, учешће на уметничкој изложби са цртежом, добијање похвале или награде за нешто што сте урадили) утичу на твоје самопоуздање и самопоштовање?

Провера знања

1. Шта је самопоштовање?
2. Опиши како самопоштовање може да помогне у постављању личних граница.
3. Анализирај како недостатак самопоштовања може да утиче на учешће у спортским активностима.
4. Дискутуј о томе да ли друштвене мреже више јачају или слабе самопоштовање младих људи.
5. По твом мишљењу, које су вредности најважније за стварање добрих пријатељстава? Зашто?
6. Осмисли постер или кампању о важности самопоштовања код младих.

ИДЕНТИТЕТ НА ДРУШТВЕНИМ МРЕЖАМА И ЛИЧНИ ИДЕНТИТЕТ

- ▶ „На интернету, нико не зна да си пас.“
- ▶ Да ли друштвене мреже увек одражавају наше право ја?

За подстицај

Где се више кријемо/откривамо, у стварном или дигиталном свету? Који је наш прави идентитет?

Шта ћу научити?

- Како друштвене мреже утичу на формирање и изражавање личног идентитета.

Размисли и разговарај

Људи увек не укључују све на свој профил, што значи да треба да знамо да неки могу да сакрију своје право „ја“.

- Разговарајте у пару и направите списак неких разлога зашто онлајн профили људи можда не представљају тачно њих саме.
- Поделите своје идеје са разредом. Затим размислите: Који проценат твојих онлајн „пријатеља“ су:
 - ◆ Породица? ◆ Блиски пријатељи? ◆ Сајбер пријатељи?
- Како правиш разлику између блиских пријатеља и сајбер пријатеља?

Лични идентитет и идентитет на друштвеним мрежама

Идентитет на друштвеним мрежама и лични идентитет су два различита, али међусобно повезана аспекта нашег постојања. Лични идентитет се односи на то ко смо у стварном свету, на основу наших карактеристика, вредности и уверења. Односи се на то како се осећамо, какве одлуке доносимо, који су наши интереси и како се постављамо у односу на друге људе и друштво.

С друге стране, идентитет на друштвеним мрежама је често селектирана верзија наше личности. Када користимо друштвене мреже, бирамо које информације ћемо делити са другима, како ћемо се представити и које аспекте свог живота желимо да прикажемо. На овај начин, друштвене мреже нам пружају прилику да обликујемо и приказујемо своју јавну личност, али истовремено могу довести до стварања нереалне или измењене слике о нама.

Друштвене мреже играју велику улогу у обликовању нашег дигиталног идентитета

Понекад се дигитални идентитет може разликовати од стварног будући да често бирамо да приказујемо само позитивне аспекте нашег живота. Ово може да створи нереалну слику о томе какви смо, што може имати и позитивне и негативне утицаје на наше самопоуздање. Филтриране слике, селектирани тренуци и пажљиво одабране речи могу да изгледају савршено на друштвеним мрежама, али то није увек стварна слика нашег свакодневног живота. Важно је остати аутентичан и не дозволити да друштвене мреже искриве наш прави осећај за вредност.

Идентитет треба градити на бази наших правих вредности и искустава, а не онога што други мисле о нама на интернету.

Како можемо да одржимо здравни однос са друштвеним мрежама и останемо верни свом правом идентитету?

Јана је активна на Инстаграму и увек дели савршене фотографије са својих путовања. У свим објавама чини се да има идеалан живот, али у стварности се осећа усамљено и под великим притиском да изгледа савршено пред другима. То је чини несигурном када види да и други такође представљају идеализоване слике свог живота.

Тимон има профил на Твиттеру где увек дели своје мисли и идеје о разним темама. Понекад се осећа принуђен да каже нешто што ће се допасти његовим пратиоцима, па крије своју праву личност. Када је одлучио да буде аутентичан и да подели своје личне мисли без бриге о томе шта други мисле, осећао је веће самопоуздање.

На Фејсбуку, једна од твојих пријатељица често дели фотографије своје породице, на којима су сви насмејани и срећни. Међутим, када је сретнеш, она ти признаје да иза тих фотографија стоји много труда и да нису увек толико срећни колико изгледају на фотографијама. То ти показује да оно што видимо на друштвеним мрежама не мора и да је права слика нечијег живота.

Открио/ла сам!

Иако нам друштвене мреже помажу да се повежемо са другим људима, важно је да останемо искрени и реални. Не смемо дозволити да олике које видимо на интернету промене нашу перцепцију о себи, јер оне не приказују целу истину. Наш идентитет треба да се заснива на томе ко смо заиста, на нашим вредностима и искуствима, а не на ономе што приказујемо на друштвеним мрежама.

Активност 1

Подељени у групе, замислите да треба да креирате профил измишљене особе за неку друштвену мрежу, при чему половина група креира профил мушке особе, а друга половина профил женске особе. Информације о профилу напишите на папиру (или на видео презентацији) уместо на правој друштвеној мрежи. Профил треба да садржи слику профила, насловну фотографију, име корисника, податке о датуму рођења, пребивалишту, образовању, где ради, податке о интересима или хобијима, објаве са фотографијама корисника са догађаја или посета (са или без других особа), подељене објаве других особа, број пријатеља или пратилаца итд. (Фотографије се могу преузети са интернета.) Свака група представља „свој“ профил целом разреду. Затим се води отворена дискусија о следећим питањима:

1. Како људи представљају себе на друштвеним мрежама? Колико се то разликује од начина како се представљају у стварном свету? Који аспекти идентитета су наглашени или скривени у профилима на друштвеним мрежама?
2. Како се онлајн комуникација са другима разликује од комуникације на друштвеним мрежама? Које су последице могућности очувања анонимности коју нуде друштвене мреже?
3. По чему се везе које се стварају на друштвеним мрежама разликују од веза које постоје у стварном свету?
4. Како друштвене мреже утичу на наш доживљај себе?

Провера знања

1. Која је разлика између идентитета на друштвеним мрежама и личног идентитета?
2. Зашто мислиш да људи бирају да деле само одређене аспекте свог живота на друштвеним мрежама?
3. Можеш ли се сетити ситуације када твој идентитет на друштвеним мрежама није био у складу са твојом стварном личношћу?
4. Како примери Јане, Тимона и твог пријатеља показују изазов управљања идентитетом на друштвеним мрежама?
5. Како можеш да разликујеш односе у стварном животу од оних на интернету на основу подељених искустава наспрот дигиталних представа?
6. Замисли да креираш кампању на друштвеним мрежама која промовише аутентичност. Шта би укључио у њу?

ШТА ЈЕ ГРУПНИ ИДЕНТИТЕТ?

- Да ли си се икада осећао/ла да припадаш тиму, клубу или групи пријатеља?

То је оно што називамо групни идентитет.

За подстицај

То је оно што називамо групним идентитетом.

Шта мислиш, да ли у модерним мултикултуралним друштвима људи имају могућност да слободно припадају различитим групама?

Шта ћу научити?

- Шта су формалне, а шта неформалне групе.
- О различитим врстама групних идентитета.
- О погодностима и изазовима који произилазе из разноликости етничких идентитета у мултиетничким друштвима.

Групни идентитет је осећај да припадаш групи људи који имају нешто заједничко. То може да буде засновано на интересима, култури, националности или чак професијама, узрасту или полу. Када смо део групе, осећамо се повезано и подржано, а заједништво је једна од основних карактеристика сваког човека.

Обзиром да смо део заједнице, важно је да знамо своје улоге у различитим врстама заједница. Постоје две главне врсте група којима припадамо:

• Формалне и неформалне групе

Формалне групе: су организоване групе са јасним правилима и улогама. Обично имају вођу и постављене циљеве.

НА ПРИМЕР:

Спортски тим, ученички парламент или музички оркестар.

Неформалне групе су необавезне, без званичних правила или вођа. Често су састављене од пријатеља или познаника који воле да проводе време заједно.

НА ПРИМЕР:

Група другова који се друже након часова или заједно играју видео игре.

Осећај посебности и припадности некој групи и прихватање онога што је издваја од других означава **групни идентитет**.

Када се идентификујемо са групом, уместо да размишљамо у смислу „ја“ или „себе“, мислимо, осећамо и делујемо у смислу „ми“ или „нас“.

ВРСТЕ ГРУПНИХ ИДЕНТИТЕТА

Родни идентитет

Родна равноправност значи да мушкарци и жене у друштву имају једнаку могућност и право да се остваре, у складу са својим жељама, интересима и потребама. То значи да у друштву не треба постоје „мушке и женске“ улоге, а родитељи/старатељи треба подједнако да брину о породици, без постојања послова које „мама“ или „тата“ обављају у кући.

У традиционалним друштвима, мушкој деци се веома често намеће улога да треба да се играју са аутомобилима, да играју фудбал, док девојчице треба да се играју са луткама или да иду на балет. Такође, од жена се очекује да кувају ручак или да брину о кући, а од мушкараца да поправљају чесму или да косе травњак. Ове поделе су дубоко укорене у традицији и обичајима већине култура и одражавају однос према половима у том друштву. А да ли треба да буде тако? Жене могу бити добри инжењери, научнице, а мушкарци могу бити добри неговатељи деце или учитељи. На овај начин, мушкарци и жене излазе из оквира родних улога које им је друштво доделило.

Пол и полне разлике односе се на оно према чему се девојчице и дечаци, жене и мушкарци биолошки разликују. Род и родне разлике односе се на то како друштво одређује улогу девојчица и дечака, жена и мушкараца. Опредељење

шта ћеш радити или шта те интересује не треба да зависи од тога шта друштво очекује од тебе, већ шта ти желиш и шта си одлучио/ла да радиш, стварајући сопствени родни идентитет.

На такмичењу из роботике Ива је била једина девојчица у тиму. На почетку су неки ученици сматрали да се неће снаћи, али је она предложила иновативно решење које им је помогло да освоје прво место. Њен успех је охрабрио још две девојчице да се пријаве следеће године.

Размисли!

Зашто је важно да свако има право да учествује, без разлике да ли је мушко или женско?

Национални идентитет

Припадност одређеној држави или нацији одређује национални идентитет грађана. Национални идентитет је врста групног идентитета, који произилази из осећаја припадности некој држави, у којој је могуће да живи више етничких група. Грађанин развија осећај припадности сопственој држави, вредностима које она промовише и другим грађанима који живе у њој и деле те вредности. Национални идентитет је повезан са патриотизмом и од свих грађана државе се очекује да испољавају патриотизам према држави у којој живе.

Етнички идентитет

Етнички идентитет је веома сродан националном идентитету. Он такође одређује порекло, односно ком народу или етничкој групи особа припада. У нашој држави живе различите етничке групе, стога грађани, према етничком идентитету, могу бити: Македонци, Албанци, Роми, Срби, Власи, Турци, Бошњаци или неког другог етничког порекла.

Национална фудбалска репрезентација
РС Македоније

Открио/ла сам!

Припадност и разумевање групних идентитета помажу нам да боље упознамо себе и друге. Такође нас уче да поштујемо разлике које нас чине посебним.

Размисли и одговарај

Пажљиво размотри табелу са групним идентитетима. Затим замисли да мораш неке да кажеш ко си, користећи само три од понуђених категорија идентитета које те најбоље описују. Након што изабереш три категорије, рангирај их по важности, где са **1 означаваш категорију коју сматраш најважнијом** када треба да опишеш себе, са **2 мање важну категорију**, а са **3 најмање важну категорију**. На крају, објасни терангирање свог избора, размене табеле и разговарајтеу чему су сличне, а у чему различите.

КАТЕГОРИЈЕ ИДЕНТИТЕТА Ја сам...	Рангирај од 1 до 3 према важности
Ученик/ца	
Син/ћерка	
Мушко/женско	
Спортиста/киња	
Гејмер/ица	
Човек	
Уметник/ца	
Македонац, Албанац, Србин, Ром, Влах, Бошњак, Турчин, друго	
Извидник/ца	
Брат/сестра/јединац	

Активност 1

Поделите се у осам група. Свака група записује:

- (1 група) **територију државе**,
- (2 група) **симболе** (заставу, грб, химну, пасош),
- (3 група) **грађане са различитом етничком припадношћу**,
- (4 група) **историју** (АСНОМ и независна Република Македонија),
- (5 група) **главни град**,
- (6 група) **природна богатства** (планине, реке, језера),
- (7 група) **Устав и законе и**
- (8 група) **слоган који одражава природу државе**.

Припремите илустрације (фотографије и/или текст) које ће заменити написано. Одштампане илустрације (по могућности у боји) лепе се на одговарајуће место у табели. (Припремљени дијаграм може да се слика, одштампа и окачи на зид учионице или у школском холу).

Активност 1

Свака група представља илустрације које је користила и одакле их је преузела. Затим се објашњава да дијаграм сумира „идентитет“ наше државе и да је уско повезан са националним идентитетом појединаца који су њени грађани (држава се може посматрати као велика група дефинисана својом територијом, којој припадају сви њени грађани; национални идентитет појединца произилази из његове припадности држави као њеног грађанина), а од тога колико се појединац идентификује са државом и колико је емоционално везан за њу зависи колики значај појединац придаје националном идентитету.

Следи нови задатак за групе – да кажу како се припадност држави манифестује преко компонента које дефинишу идентитет државе, означених мањим круговима на дијаграму (на пример, да ли поштују све грађане, без обзира на њихову етничку припадност, да ли користе заставу државе на свим прославама у којима учествују или које организују, да ли штите реке и језера од загађења).

Након презентације рада свих група, води се отворена дискусија у којој треба да се закључи да је национални идентитет повезан са патриотизмом као изразом љубави према домовини.

Провера знања

1. Које су формалне, а које неформалне групе?
2. Да ли у македонском друштву живе различите етничке заједнице?
3. Како се зову улоге које друштво одређује дечацима и девојчицама?
4. Чија мишљења и уверења имају највећи утицај на формирање твог идентитета?
5. Које дилеме се јављају код тебе када други гледају на тебе другачије од онога како сам видиш себе?
6. Да ли неке аспекте свог идентитета чуваш у тајности како би те други прихватили?

НЕПОЗНАТИ ПОЈМОВИ

Аспект – гледиште, тачка гледања, стајалиште.

Ауторитет – поверење, поштовање, углед, утицај са личношћу вредношћу.

Библија – збирка древних канонских текстова код Јевреја и хришћана у два дела: Стари завет и Нови завет; Свето писмо.

Будизам – религија настала на основу филозофског учења Сидарте Гаутаме, званог Буда.

Верски екстремизам – претераност, непопустљивост, непомирљивост у поступцима и понашању, крајност.

Дијалог – разговор између две особе, две стране.

Добро – све што је лепо, вредно са моралног становишта; нешто што је корисно за човека.

Догма – верско начело које верници треба да прихвате без икакве критике као апсолутно истинито.

Догматизам – мишљење засновано на догмама.

Достојанство – позитивна особина која се потврђује високим моралним вредностима и самопоштовањем.

Друштвене мреже – алати и платформе које људи користе на интернету да би међусобно делили мишљења, искуства, ставове и било које друге информације.

Емпатија – разумевање, осећања и ситуације у којој се налази друга особа, емоционално саживљавање са осећањима друге особе.

Етички кодекс – збирка прописа, правила правилног понашања.

Етнос – народ, племе.

Зло – оно што је лоше, усмерено ка уништавању, вређању, прављењу штете, узнемиравању.

Интегритет – целина, свеукупност, потпуност, морална потпуност особе.

Интерес – посебна пажња, склоност, усмереност ка некоме или нечему.

Искуство – оно што је човек сам доживео, стекао (знања, вештине, навике) кроз животну праксу.

Ислам – монотеистичка религија коју је у 7. веку, у Арабији, основао пророк Мухамед, а која се заснива на учењима Курана.

Истинољубивост – тежња ка истини и наглашен захтев да се говори и поштује истина.

Једнакост – једнака могућност за сваког појединца у друштву и једнака примена правила, норми за сваку особу.

Јудаизам – свеопшти начин живота, поглед на свет, вера, традиционална верска и национална осећања Јевреја.

Јудејци – Јевреји.

Карактер – збир битних, изражених и трајних морално-психичких и интелектуалних својстава појединца или заједнице, која се појављују, манифестују преко ставова и поступака према околини; природа, нарав.

Карактеристика – битно својство, главна, битна одлика, карактеристика особе, предмета, појаве итд.

Каријера – изабрана професија, служба, занимање; време проведено у неком занимању.

Категорија – појам који одражава најопштија и најбитнија својства и односе између предмета и појава у реалном свету.

Куран – света књига у исламу.

Морална дилема – ситуација у којој се мора направити избор између две могућности; недрумица.

Моралне вредности – људски квалитети, оно што вреди, етички циљ и тежња човека, њен извор, извор норми за деловање.

Морално понашање – понашање којим се прихватају моралне вредности и чине добра дела себи и другима, а у исто време никоме се не наноси зло.

Мултидимензионалан – вишеслојан, вишезначан, сложен.

Нација – историјски створена друштвено-економска, културна и политичка заједница на основу заједничке територије, језика, прошлости, традиција; свест о заједничкој припадности.

Норма – правило, пропис.

Објективан – који је непристрасан, праведан, без предрасуда.

Одговорност – испуњавање обавеза и свест особе о својим поступцима.

Одлука – крајњи резултат, закључак нечега (споразум, састанак и сл.) којим се решава неко питање и предузимају се активности; решење.

Особина – карактеристично својство некога или нечега, својство, одлика, обележје.

Патриотизам – емоционална повезаност са домовином и нацијом. За разлику од национализма и шовинизма, патриотизам не ставља сопствену нацију изнад других нација.

Подршка – поткрепа, пружање материјалне и моралне потпоре људима.

Поп – православни свештеник.

Поштење – основна вредност, неисквареност, поштена особа не лаже, не обмањује, не жели зло, држи се речи.

Праведност – исправан однос ка другима, једнаки третман људи према њиховим потребама.

Принцип – основна премиса теорије, учења, науке и сл.

Професија – главна делатност за коју особа има квалификацију, а која служи за обезбеђивање egzистенције; занимање, струка.

Рабин – јеврејски свештеник и верски учитељ.

Реинкарнација – веровање у неким религијама да постоји препород, поновно рађање, преношење људске душе након смрти у друго тело.

Религија – облик друштвене свести преко система веровања и схватања усмереног на тумачење природе и свега земаљског као воље и деловања замишљених надприродних сила.

Самопоуздање – поверење у себе, у сопствене могућности и способности.

Самопоштовање – поштовање самог себе.

Саосећање и милосрђе – повезивање у осећањима, имати разумевање за стање другог, спремност за пружање помоћи.

Секуларизација – претварање нечега црквеног у световно.

Секуларна држава – систем јавног образовања, правне и политичке институције развијају се одвојено од цркве.

Секуларно образовање – образовање као суштинска метода за изградњу хуманих, слободних и демократских друштава.

Секуларно правосуђе – делатност, рад судова и правосудних органа у једној држави, у складу са правним законима.

Смиреност и ненасиље – мирно понашање, без силе и повређивања, без притиска и принуде, неповређивање.

Солидарност – показивање разумевања за међусобну подршку, која је израз таквог разумевања.

Таленат – урођена способност за нешто, стваралачки дар, надареност.

Талимуд – збирка верских списа која садржи догматска, етичка и друштвена правила и тумачења јудаизма.

Толеранција – толерантност, стрпљење, поштовање туђег мишљења, става, карактера, туђих убеђења, вере, обичаја и слично.

Универзално – опште, свеобухватно, светско, свесветско.

Фактор – покретна снага, средство или услов за процес или појаву.

Хиндуизам – индијска религија, једна од три највеће религије у свету, са 1,2 милијарде следбеника, или 15 % светске популације.

Хришћанство – једна од најраспрострањенијих религија, која се појавила у првом веку наше ере, а заснива се на вери у богочовека Исуса Христа.

Црква – хришћански храм, објект у коме се обављају верски обреди.

Џамија – свето место, храм за молитву верника у исламу.

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

Child Rights International Network (CRIN). *Children's Rights: International Legal Framework*. Достапно на: <https://www.crin.org>

Gomien, D. (1991). *Краток водич низ Европската конвенција за човекови права* (Short Guide to the European Convention of Human Rights), македонска верзија. Стразбур: Совет на Европа.

Smart, N. (1998). *The World's Religions* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

Smith, H. (2009). *The World's Religions: Our Great Wisdom Traditions*. New York: HarperOne.

Stanford Encyclopedia of Philosophy. *Ethics*. Достапно на: <https://plato.stanford.edu/entries/ethics/>

Stefan, J. (2017). *Priručnik aktivnih metoda za građanski odgoj i obrazovanje s primjerima dobre prakse*. Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj.

The European Union On-Line. Достапно на: <http://europa.eu/index.htm>

UNESCO (2015). *Teaching Ethics: Policies and Resources*. Paris: UNESCO Publishing.

UNICEF – Официјална веб-страница. Достапно на: <https://www.unicef.org/child-rights-convention>

Божовиќ, С., Анастасовска, И. (2015). *Учиме право: учебник за граѓански и политички слободи и права*. Скопје: Младински образовен форум.

Донев, Д. (2010). *Етика на идентитетот*. Скопје: Аз-Буки.

Европски портал за активно граѓанство. Достапно на: <https://europa.eu/youth>

Ковачевиќ, Б. (2009). *Етика*. Београд: Завод за уџбенике.

Лајонов, Н. (2009). *Прирачник: Религии во светот*. Скопје: Младинска книга.

Обединети Нации (1948). *Универзална декларација за човекови права*. Њујорк: ОН. Достапно на:

<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

Организација на обединетите нации (ООН) (1948). *Универзалната декларација за човекови права*. Достапно на: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

Пачек-Баља, С., Рогинек, Н., Стојичевиќ, С., и др. (2002). *Теорија на праведност*. Скопје: Слово.

Совет на Европа (2012). *Composito – Прирачник за човекови права за деца*. Стразбур: Council of Europe Publishing. (македонски превод достапен од Младински образовен форум)

Совет на Европа (2016). *Living in Democracy: A Manual for Human Rights Education with Young People*. Стразбур: Council of Europe Publishing.

Старделов, Г. (1999). „Нациите на Балканскиот историски контекст некогаш и денес (Македонско искуство)“. Во: *Македонија: Прашања од историјата и културата*. Скопје.

Стојанов, Т. (2008). *Етика и современ свет*. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“.

Стојановски, С. (2018). *Граѓанско општество*. Штип.

Темков, К. (2009). *Како да се биде добар – етика за млади*. Скопје: СКО.

Темков, К., Поповска, Б. (2013). *Етика: Учебник за II година*.

УНИЦЕФ (2016). *Водич низ правата на децата*. Скопје: УНИЦЕФ Северна Македонија.

УНИЦЕФ (2016). *Правата на децата – Водич за деца и млади*. Скопје: УНИЦЕФ Северна Македонија.

УНИЦЕФ (2017). *Да ги почитуваме разликите – Водич за наставници за спречување на дискриминација*. Скопје: УНИЦЕФ Северна Македонија.

Човековите права како демократска вредност – *Te dreptat e njeriut si vlere Demokratike* (2003). Скопје: Фондација Фридрих Еберт.

